

16. Si fieri non potest, tempore exstante, ut id A quod gignitur, gignatur quidem secundum causam, non vero secundum tempus: quomodo Græci dicunt, mundum genitum esse secundum causam, non autem secundum tempus?

17. Si fieri non potest ut mundus absque anno sit, quomodo æternus est et ingenitus, cum annus non sit æternus, sed ex circuitu dierum complurium constet?

18. Si annus genitus, quomodo ingenita et æterna quæ in anno sunt?

ις'. Εἰ ἀδύνατον χρόνου ὄντος τὸ γενόμενον γανέσθαι μὲν κατ' αἰτίαν, οὐ κατὰ χρόνον δὲ, πῶς λέγουσιν οἱ Ἕλληνες τὸν κόσμον γεγενῆσθαι κατ' αἰτίαν, καὶ οὐ κατὰ χρόνον;

ιζ'. Εἰ ἀδύνατον τὸν κόσμον εἶναι χωρὶς ἐνιαυτοῦ, πῶς αἰδῖος καὶ ἀγέννητος ὁ κόσμος, τοῦ ἐνιαυτοῦ οὐκ ὄντος αἰδίου, ἀλλ' ἐκ τῆς περιόδου πλειόνων ἡμερῶν τὸ εἶναι ἔχοντος;

ιη'. Εἰ γεννητὸς ὁ ἐνιαυτὸς, πῶς ἀγέννητα καὶ αἰδία τὰ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ

Περὶ τοῦ ἀσωμάτου, καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

QUÆSTIONES GRÆCÆ

AD CHRISTIANOS

De incorporeo, et de Deo, et de Resurrectione mortuorum.

1. Unde constat an aliquid sit incorporeum, et B an sit incorporeum?

2. Unde constat, ipsum in seipso esse posse extra corpus, et num sit ipsum in seipso incorporeum?

3. Unde patet an corpore pulchrius sit incorporeum, et an corpore non pulchrius incorporeum?

4. Quid est incorporeum: utrumne anima, an melius anima, veluti Deus?

5. Qua re differt anima a Deo?

6. Et unde liquet an prorsus sit Deus?

7. Ac si Deus est, quærendum num faciat feceritve aliquando, facturuseve sit quidpiam aliquando?

8. Et an fecerit, faciatve, facturuseve sit?

9. Et quid faciat, et quomodo faciat, sua voluntate, an præter voluntatem? C

536 10. Et si suapte voluntate, instrumentone usus, an absque instrumento?

11. Et si præter voluntatem, utrum etiam præter rationem facit sine cogitatione et deliberatione, an cum aliqua iudicii consideratione?

12. Et si cum consideratione, qua re indigens consideratione opus habet? Sin absque consideratione, quamnam ratione investigandum.

13. Et si demus fieri quidquam ab eo, num id D quod fit, incorruptibile an corruptibile? Ac si quidem incorruptibile, dubitamus an quod omnino factum sit, incorruptibile esse possit, et qua ratione? Et si interit, qua re differunt immortalis opera ab

α'. Πόθεν δῆλον εἰ ἔστι τι ἀσώματον, καὶ εἰ ἔστιν ἀσώματον;

β'. Πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ δύναται εἶναι ἐκτὸς σώματος, καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἀσώματον;

γ'. Πόθεν δῆλον εἰ ἔστι κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος, καὶ εἰ οὐ κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος;

δ'. Τί ἔστι τὸ ἀσώματον· πότερον ψυχῇ, ἢ κρεῖττον ψυχῆς, οἷον Θεός;

ε'. Καὶ τίνι διαφέρει ψυχῇ Θεοῦ;

ς'. Καὶ πόθεν δῆλον εἰ ὅλως ἐστὶ Θεός;

ζ'. Καὶ εἰ ἔστι Θεός, ζητητέον εἴτε ποιεῖ, εἴτε ἐποίησέ ποτε, εἴτε καὶ μέλλει ποιεῖν τὸ ὃ τί ποτε;

η'. Καὶ εἴτε ἐποίησεν, εἴτε ποιεῖ, εἴτε ποιήσει;

θ'. Καὶ τί ποιεῖ, καὶ πῶς ποιεῖ, εἴτε μετὰ βουλῆς, εἴτε καὶ ἄνευ βουλῆς;

ι'. Καὶ εἰ μετὰ βουλῆς, ὀργάνῳ κεχρημένος, ἢ ἄνευ ὀργάνου;

ια'. Καὶ εἰ ἄνευ βουλῆς, πότερον ἀλόγως ποιεῖ ἄνευ διανοίας καὶ ἐπισκέψεως, ἢ μετὰ τινος ἐπικρίσεως;

ιβ'. Καὶ εἰ μετὰ ἐπικρίσεως, τίνος ἐνδεία ἐπικρίσεως δεῖται; εἰ δὲ ἀκρίτως, ποῖον τῷ λόγῳ διερευνητέον.

ιγ'. Καὶ εἰ δολημεν γίνεσθαι τι παρ' αὐτοῦ, πότερον τὸ γινόμενον ἄφθαρτον ἢ φθαρτόν; καὶ εἰ μὲν φθαρτόν, ἀποροῦμεν εἰ τὸ ὅλως γεννητὸν ἄφθαρτον δύναται εἶναι, καὶ ποῖον τῷ λόγῳ; Καὶ εἰ φθείρεται, τί διαφέρει τὰ τοῦ ἀθανάτου ἔργα τῶν ἀνθρωπίνων (18);

(18) Ἀνθρωπίνων. Deest καὶ γάρ, aut aliquid simile. Paulo ante leg. καὶ εἰ μὲν ἄφθαρτον . . . καὶ τοῖον λόγῳ.

πολλαπλασίονα χρόνον πολλάκις πολλά τούτων δια- A humanis? nam horum plurima sæpe ad multipli-
μένει τοῦ ποιήσαντος αὐτοῦ φθαρέντος, αὐτὰ
ἀφθαρτα, ἣν τέως ὕς ἐπ' οἰκοδόμων... τοιούτων (19).

ιδ'. Καὶ εἰ φθείρεται τὸ γινόμενον παρὰ τοῦ Θεοῦ,
τίνας κακίαν φθείρεται, τοῦ ποιήσαντος ἢ τοῦ γεγο-
νότος, ἢ τίνος ἐξωθεν ὑπεναντίου γινομένου τῷ ποιή-
σαντι; Ὅτι δ' ἂν αὐτῶν ὑποθώμεθα, δῆλον, ὅτι
τοῦ ποιήσαντος ἡ κακία. Εἴτε γὰρ τὸ γεγονός διὰ
τινα ἔμφυτον ἑαυτοῦ κακίαν ὀφείλει φθαρῆναι, ὁ
ποιήσας αἴτιος, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸ ἐποίησεν, ὥστε
ὑπολιμπάνεσθαι ἐν ἑαυτῷ κακόν τι· εἴτε ἐξωθὲν
ἐστὶ τι ὑπεναντίον τῷ ποιήσαντι, καὶ οὕτως κακία
τοῦ πεποιηκότος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατακρατεῖν
τῶν ἐναντίων· εἴτε ἐκ τοῦ ποιήσαντος ἡ κακία,
πρόδηλον, ὡς αὐτὸς ὁ κακός. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων, B
τέως ἐκ πολλῶν ὀλίγα· εἰ γὰρ ἐθέλομεν, ζητητέον
καὶ τί ἐστὶ σῶμα καὶ ἐκ τίνων τὸ σῶμα, καὶ τὰς
ἐπὶ τούτοις ἀπορίας. Ταῦτα δὲ τέως ἑάσαντες ὡς
ἐνούντων (20) μηδὲν τῶν ἀπόρων, τέως τῶν γενναιο-
τέρων ὄντι θαύματος ἀξιουμένῳ ἀπὸ τῶν περὶ τῆς
ἀναστάσεως λόγων. Ἐν γὰρ τι τῶν εὐτελῶν (21)
ἀπόρων τῶν παρὰ τοῖς λιθοκαρδίοις κινουμένων ἐστὶ
καὶ τοῦτο.

Εἰ γὰρ δεῖ, φησὶ, σώους ἀνίστασθαι τοὺς τετελευ-
τηκότας, πῶς, εἰ συμβαίῃ ἄνθρωπον ἀποθανεῖν εἰς
θάλατταν, εἴτα βρωθέντα τοῦτον ὑπὸ ἰχθύων, αὐθις
ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων καταβρωθῆναι διὰ μέσων τῶν
ἰχθύων, πῶς ἂν ἀναλάβοι τὰς σάρκας τὰς εἰς ἄλλους
ἀνθρώπους καταδαπανηθείσας; Ἡ γὰρ τοῦτον ἀνάγκη C
παρὰ τὰς σάρκας ἀναστῆναι ἃς ἔφαγον οἱ ἄλλοι
ἄνθρωποι διὰ μέσων τῶν ἰχθύων, καθὼς πολλάκις
εἴρηται· ἢ ἐκείνους, μέλη τῶν ἑαυτῶν σαρκῶν ἀπαι-
τουμένους, ἀποθέσθαι καὶ ἐλλιπεῖς γενέσθαι, ἵνα
ἀποπληρώσωσι τὸ ἐλλείπον τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀδίκως
καταβρωθέντων. Καὶ ταῦτα οἷα γελῶντες οἱ λιθο-
καρδιοὶ φασιν. Ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ἐκτὸς ἀπορίας
κατασκευαστικὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως μαθεῖν, τὸν
ἐξ ἀνάγκης ἀποδεικνύντα, ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀνάστα-
σιν διὰ τινων ἀποδεικτικῶν καὶ ἀληθινῶν λόγων. Τῶν
γὰρ ἀποδείξεων ἐρῶμένων ταῖς ἀληθείαις, οὐδένα
τῶν ἀποριῶν λόγον εὔ[λο]γον ποιήσομαι· καὶ γὰρ
ἀτοπον καὶ φιλόνεικον πρὸς ἐρῶμένην ἀπόδειξιν
ἐθέλγειν ἐρίζειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ

πρὸς τὰς προῤῥηθείσας ἐρωτήσεις ἀπὸ τῆς εὐσε-
βείας τῶν φυσικῶν λογισμῶν.

Οὗτοι οἱ λόγοι οὐκ εἰσὶ λογικαὶ ἀπορίαι, ἀλλ' ἐρω-
τήσεις ἄτεχνοι. Ὁ γὰρ λόγος ὁ κατασκευάζων λογικὰς
ἀπορίας, ἐν τοῖς ἀκολουθῶσι πῶς λεγομένοις συνά-
γει (22) τὸ ἀτοπον· οἷον, μόνος ὁ ἄνθρωπος γελαστι-
κὸν πᾶν γελαστικὸν ζῶον· μόνος ἄρα ὁ ἄνθρωπος ζῶον·

(19) *Τοιούτων*. Legendum καὶ τῶν τοιούτων ἰδεῖν
ἐστὶ, ut monuit Sylburgius, qui illud ἣν τέως pa-
rum huc facere observat.

(20) *Ἐνούντων*. Lego ἐνούντων εἰ μοχ ζητητέον
τῶν γενναιοτέρων τι καὶ θαύματος ἀξίον. Forte etiam

14. Et si interit quod a Deo est factum, cujus vi-
tio interit, faciorisne, an ejus quod factum est, an
cujuspiam externi, quod creatori sit contrarium?
Quodcunque vero horum posuerimus, perspicuum
est conditoris fore vitium. Siue enim id, quod factum
est, ob insitum sibi vitium exitio est obnoxium;
conditor in causa, quod tale ipsum condiderit, ut
mali aliquid in eo residuum esset. Sin extrinsecus
aliquid sit quod creatori adversetur, sic quoque
creatoris vitium erit, propterea quod vincere con-
traria nequeat. Tum autem, si creatoris vitium sit,
B liquet eum esse vitiosum. Atque hæc de hisce in
præsentia ex multis pauca; nam si vellemus, quæ-
rendum etiam esset quid sit corpus, et quibus ex
rebus corpus, et quæ de his moventur dubia. Ve-
rum hisce relictis, ut nullius momenti quæstioni-
bus, gravius quidpiam et mirabilius ex ea, quæ de
resurrectione est, disputatione proponamus. Hæc
enim una est ex gravibus quæstionibus, quæ ab ho-
minibus saxeo corde præditis moventur.

15. Nam si, inquit, homines mortuos resurgere
oportet integros: si accidat ut homo in mari pereat,
ac deinde a piscibus voratus, rursum aliis homi-
nibus, qui pisces eos ederint, esca fiat: quomodo
carnes suas ab aliis hominibus consumptas recupe-
rabit? Vel enim hunc necesse est sine carnibus re-
surgere, quas alii homines interveniente piscium
esu, ut sæpe dictum est, comederunt, vel istos car-
nium suarum repetitas partes deponere et mancos
fieri, ut quos inique voraverunt, in his id quod
deest expleant. Atque hæc quasi per ridiculum di-
cunt homines saxeo corde. Ego autem obsecro, ut
absque dubitatione ediscam rationem, quæ resurre-
ctionem astruat, eamque necessariam esse certis et
veris argumentis demonstret. Nam si vere solida
sint argumenta, scitote me nullam dubitationum
rationem habiturum. Absurdum enim est et jur-
giosum, contra firmam demonstrationem velle
rixari.

D

CHRISTIANÆ RESPONSIONES

ad quæstiones propositas, ex naturalibus pietatis ra-
tionibus desumptæ.

537 Hi sermones non sunt petitæ ex ratione dubi-
tationes, sed interrogationes sine arte. Nam quæ pe-
titæ ex ratione dubitationes construit oratio, ea in
his, quæ quodammodo consequentia sunt, absur-
dum colligit, velut, solus homo ad ridendum habi-

legendum εἰς λύσιν τῶν ἀπόρων.

(21) *Τῶν εὐτελῶν*. Secum pugnabit sententia
nisi legamus οὐκ εὐτελῶν.

(22) *Συνάγει*. Clarom. συνάγει.

lis, quidquid ad ridendum habile est, animal est; solus ergo homo animal; quæ quidem sunt consequentes propositiones, sed absurda conclusio. In propositis autem sermonibus nihil absurdi colligitur consecutione: quare immerito vocati sunt dubitationes.

Si fieri non potest, ut idem eadem ignoret et no- rit, nam in re quavis affirmationem veram esse oportet aut inficiationem: quomodo is qui nescit num incorporeum sit, voluntatem et considerationem, cogitationem et deliberationem, mentem et rationem scit, quæ sunt incorporei operationes? Nam ignorare quidem incorporeum esse, nosse autem incorporei operationes, eorum est qui quid dicant nesciunt. Dubitationem instituere et solvere, non est sensus, nec corporis. Quod autem corporis non est, id incorporei esse necesse est.

Cur incorporei existentiae declarationem quæri- mus? Nam si quærere de aliqua re utrum necne sit, disputatio est; disputatio autem illius est ope- ratio, quod ratione præditum est, rationis autem cor- pus per se expers, perspicuum est aliquid esse in- corporeum, cuius proprium est quærere et judicare.

Aliud. Ei qui non fatetur esse aliquid incorpo- reum, non convenit ratione quærere et judicare an aliquid sit incorporeum. Præter rationem enim est uti quidem incorporei operationibus, incorporeum autem esse ignorare.

Aliud. Duæ sunt in nobis comprehendendarum re- rum facultates, sensus et intelligentia, quarum ope- rationes tantum inter se distant, quantum ea quæ ab altera comprehenduntur, comprehendí ab altera nequeunt. Sed cum omnes facultates essentialium sint facultates, duas necesse est essentialias esse, quarum alterius sit sensus, alterius intelligentia. Quod si ita est, erit certe essentia quædam incor- poreæ, cuius proprium est intelligere, ut sentire corporis.

Aliud. Si quid animatum est, animam esse ne- cesse est; animæ enim communicatione animatum est animatum. Si scientia in se ipsa non est, sed in anima, necesse sane est, animam in seipsa esse, in qua sit scientia.

Aliud. Si corpus anima indiget ut vivat et sen- tiat, anima vero non indiget corpore, neque ut vivat neque ut intelligat: aliud profecto anima a corpore.

Aliud. Si anima imperat corpori, corpus autem animæ imperio deservit: aliud utique anima quam corpus.

Aliud. Si anima artificis instar est, corpus autem instrumenti, non idem autem est **538** artificii instru- mentum: non ergo idem animæ corpus.

Aliud. Si primum est ratio, et posterius quod ra- tione fit (in animo namque est ratio, in materia autem quod ratione fit); aliud certe materia ab

α ἄλπερ εἰσὶν ἀκόλουθοι προτάσεις μὲν, ἀτοπον δὲ τὸ συμπέρασμα. Ἐν δὲ τοῖς προκειμένοις λόγοις οὐδὲν ἀτοπον κατὰ ἀκολουθίαν συνήχθη· διὸ οὐκ εὐλόγως ἐκλήθησαν ἀπορίαι.

Εἰ ἀδύνατον τὸ αὐτὸ τὰ αὐτὰ καὶ ἀγνοεῖν καὶ γινώσκειν (ἐπὶ παντός γὰρ ἀληθῆ τὴν κατὰ- φασιν εἶναι δεῖ ἢ τὴν ἀπόφασιν)· πῶς ὁ ἀγνοῶν εἰ ἔστιν ἀσώματον, γινώσκει βούλησίν τε καὶ ἐπίκρισιν, διάνοιάν τε καὶ ἐπίσχεψιν, νοῦν τε καὶ λόγον, ἅτινά ἐστι τοῦ ἀσωμάτου ἐνεργήματα; Τὸ γὰρ ἐν ἀγνωσίᾳ τῆς τοῦ ἀσωμάτου ὑπάρξεως γι- νώσκειν τοῦ ἀσωμάτου τὰ ἐνεργήματα τῶν οὐκ εἰδό- των ὁ φασὶν ἔστι. Τὸ κατασκευάζειν ἀπορίαν, καὶ λύειν ἀπορίαν, οὐκ ἔστιν αἰσθήσεως τοῦτο, οὐδὲ σῶ- ματός ἐστι. Τὸ δὲ μὴ ὂν σώματος, τοῦτο ἀνάγκη εἶ- ναι τοῦ ἀσωμάτου.

Ὅθεν (23) ζητοῦμεν τῆς τοῦ ἀσωμάτου ὑπάρξεως τὴν δῆλωσιν; εἰ μὲν γὰρ τὸ ζητεῖν περὶ τίνος, εἰ ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι, λόγου ἐστίν· ὁ δὲ λόγος τοῦ λογικοῦ ὑπάρχει ἐνέργημα· ἀλογον δὲ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτό· δῆλον, ὅτι ἔστι τι ἀσώματον, ᾧ ἴδιον ὑπάρχει τὸ ζη- τεῖν καὶ κρίνειν.

Ἄλλο. Τῷ μὴ ὁμολογοῦντι εἶναι τι ἀσώματον, ἀνοίχειον ὑπάρχει τὸ λόγῳ ζητεῖν καὶ κρίνειν, εἰ ἔστι τι ἀσώματον. Ἀλογον γὰρ τὸ κεχρησθαι μὲν ταῖς τοῦ ἀσωμάτου ἐνεργείαις, ἀγνοεῖν δὲ τοῦ ἀσω- μάτου τὴν ὑπαρξίν.

Ἄλλο. Δύο εἰσὶν ἐν ἡμῖν καταληπτικαὶ τῶν πραγ- μάτων δυνάμεις, ἡ τε αἰσθησις καὶ ἡ νόησις· ὧν αἱ ἐνέργειαι τοσοῦτω ἀλλήλων διαφέρουσιν, ὥσῳ τὰ ὑπὸ θατέρου καταλαμβάνόμενα μὴ δύνασθαι καταλαμβάνε- σθαι ὑπὸ τοῦ ἐτέρου. Ἄλλ' ἐπειδὴ πᾶσαι δυνάμεις οὐσιῶν εἰσι δυνάμεις, διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι οὐσίας δύο, ὧν τῆς μὲν ἴδιον τὸ αἰσθάνεσθαι, τῆς δὲ τὸ νοεῖν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἔστιν ἄρα οὐσία τις ἀσώματος, τῆς ἴδιον ὑπάρχει τὸ νοεῖν, ὥσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι τῷ σῶ- ματι.

Ἄλλο. Εἰ ἔστι τι ἐμψυχον, ἀνάγκη εἶναι τὴν ψυ- χήν· τῇ γὰρ τῆς ψυχῆς μετοχῇ τὸ ἐμψυχον ὑπάρχει ἐμ- ψυχον. Εἰ ἡ ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ, ἀνάγκη ἄρα εἶναι τὴν ψυχὴν ἐφ' ἑαυτῆς, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη.

Ἄλλο. Εἰ τὸ μὲν σῶμα δεῖται τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ζῆν τε καὶ αἰσθάνεσθαι, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ δεῖται τοῦ σώ- ματος οὔτε πρὸς τὸ ζῆν οὔτε πρὸς τὸ νοεῖν, ἕτερον ἄρα ἡ ψυχὴ παρὰ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ ἡ μὲν ψυχὴ προστάσσει τῷ σώματι, τὸ δὲ σῶμα ὑπουργεῖ τοῖς τῆς ψυχῆς προστάγμασιν, ἕτε- ρον ἄρα τι ἡ ψυχὴ παρὰ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ ἡ μὲν ψυχὴ τεχνίτου λόγον ἐπέχει, τὸ δὲ σῶμα ὄργανον, οὐ ταύτην δὲ ὑπάρχει τῷ τεχνίτῃ τὰ ὄργανα, οὐ ταύτην ἄρα τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ πρῶτος ὁ λόγος, καὶ ὕστερον τὸ κατὰ τὸν λόγον (ἐν μὲν γὰρ τῇ ψυχῇ ὁ λόγος, ἐν δὲ τῇ ὕλῃ τὸ κατὰ τὸν λόγον), ἕτερον ἄρα τι ἡ ὕλη παρὰ

τὴν ψυχὴν. Τὸ δὲ ὕλης ἕτερον, τοῦτο καὶ σώματος ἕτερον.

Ἄλλο. Εἰ τὸ μὴ ὂν σῶμα οὐδὲ οὐσία ἐστὶ, πῶς διαιρεῖται ἡ οὐσία εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, τοῦ διαιρουμένου ἀνάγκη ὑπάρχοντος ἐν τοῖς εἰς ἃ διαιρεῖται;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ ἐστὶ τι ἀσώματον, πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ δύναται εἶναι;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Οὐ τῇ παρουσίᾳ τὸ σῶμα τὸ καθ' ἑαυτὸ ζωῆς τε καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας ἀμέτοχον (25), καὶ τῇ ἀπουσίᾳ πάλιν νεκρὸν τε καὶ ἀναίσθητον καὶ ἀδιανόητον γίνεται, τοῦτο ἀνάγκη εἶναι ἐφ' ἑαυτοῦ, ὥς τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὑπάρχον ἀφθαρτον.

Ἄλλο. Τὸ κατασκευάζειν ἐπιστημόνως τὰς λογικὰς ἀπορίας, καὶ ταύτας ὁμοίως ἐπιστημόνως λύειν, οὐκ ἐστὶν αἰσθήσεως ἔργον. Ὡμολόγηται γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν αἰσθησιν οὐσίας τε καὶ ἀληθείας ἐφάπτεσθαι γνώσεως. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐπιστήμης μὲν ἐστὶ τὸ ἐφάπτεσθαι οὐσίας τε καὶ ἀληθείας γνώσεως, αἰσθήσεως δὲ οὐκ ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ ὂν τῆς αἰσθήσεως οὐδὲ σώματος ἐστὶν· ἀνάγκη ἄρα εἶναι τι ἀσώματον ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη.

Ἄλλο. Εἰ δεῖ τὴν οὐσίαν εἶναι ἐφ' ἑαυτῆς, διαιρεῖται δὲ ἡ οὐσία κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, πῶς οὐκ ἐστὶ τὸ ἀσώματον οὐσία ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχουσα;

Ἄλλο. Τὸ δυνάμενον ἑαυτὸ χωρίζειν τοῦ προσπάσχειν σώματι, καὶ μὴ φθειρεσθαι, δύναται καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος καὶ μὴ φθειρεσθαι· διὸ κάλλιον καὶ τιμιώτερόν ἐστι τοῦ σώματος, ὥς αἷτιον ὑπάρχον τοῦ καλὸν εἶναι τὸ σῶμα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Τὸ τοιοῦτόν φαμεν εἶναι τὴν λογικὴν ψυχὴν, πνεῦμα οὖσαν, νοερὸν, ζωτικὴν τε καὶ γνωστικὴν καὶ αὐτοκίνητον· τῆς ὁμοουσίους εἶναι φαμεν τοὺς τε ἀγγέλους καὶ τοὺς δαίμονας. Καὶ καθόλου εἰπεῖν, πᾶν ἐνούσιον τὸ ὑπὸ τινος μὴ δυνάμενον (26) κρατεῖσθαι, σῶμά ἐστι τῷ κρατοῦντι αὐτό. Καὶ τὸ θεῖον φαμεν εἶναι ἀσώματον, οὐχ ὅτι ἐστὶν ἀσώματον (ἐπὶ τὴν γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς τῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ, ὥσπερ τοῦ σώματος, οὕτω καὶ τοῦ ἀσωμάτου, ὥς ἑκατέρου τούτων ὑπάρχων δημιουργός· οὐδὲ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἃ αὐτὸς ὑπάρχει), ἀλλ' ὥσπερ εἰώθαμεν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τιμιωτέροις ὑλικοῖς ἀεὶ γεραίρειν τὸ θεῖον, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ὁνόμασιν, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ τούτων δεομένου, ἀλλ' ἡμῶν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐννοιαν αὐτοῖς ἐνδεικνυμένων. Τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ ὀνομάζομεν αὐτὸν ἀσώματον, καίτοι εἰδότες αὐτὸν ἐπέκεινα ὑπάρχοντα τοῦ ἀσωμάτου, ὥς τούτου δημιουργόν. Κεῖσθω δὲ ὅλως καὶ τοῦτο ἐν τῷ λόγῳ δεικτικὸν ὑπάρχον τοῦ εἶναι τι ἀσώματον. Εἰ δὲ μηδὲν ἦν ἐν τοῖς οὖσιν ἀσώματον, οὐδ' ἂν τὸ σῶμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐστὶ τι ἀσώματον, ὥσπερ ἐστὶ τι σῶμα,

(24) Quod corpus notionis et cogitationis particeps dicitur, id non ex hujus Scriptoris, sed ex illius adversariorum sententia dicitur. Hi enim cum substantiam incorpoream in homine non agnoscerent, cogebantur corpori attribuere quidquid homo cogitat et novit.

A animo. Quod vero a materia aliud est, id aliud quoque a corpore.

Aliud. Si id quod corpus non est, neque substantia est: quomodo substantia dividitur in corpus et incorporeum, cum id, quod dividitur, necessario in eis sit in quæ dividitur?

QUÆST. II. Si quid est incorporeum, unde liquet id in seipso esse posse?

RESP. Cujus et præsentia corpus, quod per se existit, vitæ, sensus et notionis fit particeps (24), et absentia rursus mortuum, ac sine sensu et cogitatione: id necesse est in seipso esse ut sua natura incorruptibile.

Aliud. Petitas e ratione dubitationes scienter instituere, easdemque itidem scienter solvere, non sensus est opus. Constat enim, non posse sensum essentia et veritatis attingere cognitionem. Atque hoc si sic se habet, ac scientia est attingere essentia et veritatis cognitionem, sensus vero nequaquam: quod autem sensus non est, id nec corporis est: necesse est profecto esse aliquid incorporeum in seipso, in quo scientia sit.

Aliud. Si essentiam in seipsa esse oportet, [dividitur autem essentia, secundum primam divisionem, in corporeum et incorporeum], quomodo incorporeum essentia non est in seipsa existens?

Aliud. Quod potest seipsum separare ab affectionibus, quæ cum corpore sentiuntur, nec tamen perire, id potest et a corpore separari nec perire: unde pulchrius et præstantius est corpore; quippe cum in causa sit sua præsentia, cur pulchrum sit corpus. Rem ejusmodi dicimus esse animam ratione præditam, quæ est spiritus, intelligens, vitalis, notionibus abundans et per se mobilis. Huic consubstantiales esse dicimus angelos et dæmones. Atque, ut verbo dicam, quidquid substantiale ab aliquo teneri potest, id corpus est ei a quo tenetur. Ac Deum quidem dicimus esse incorporeum, non quod incorporeus sit (est enim Deus essentia sua ut ultra corpus, ita et ultra incorporeum, ut utriusque conditor: neque enim ea fecit Deus quæ ipse est); sed quemadmodum solemus materialibus rebus, quæ apud nos pretiosiores sunt, Deum semper venerari, ita et nominibus, non quod eis Deus indigeat, sed ut nostram de Deo sententiam per ea declaremus. Hoc igitur modo illum vocamus incorporeum, quamvis sciamus eum esse ultra incorporeum, ut illius conditorem. Maneat autem et hoc omnino in disputatione fixum, ut quod esse aliquid incorporeum demonstret. Quod si in rebus nihil esset incorporeum, neque etiam corpus esset. Sed

(25) Ἀμέτοχον. Legere malim μέτοχον, quam cum Sylburgio addere ζῆ τε καὶ αἰσθάνεται καὶ διανοεῖται.

(26) Τὸ . . . μὴ δυνάμενον. Tollendam negationem probat Sylburgius ex his quæ infra reguntur.

quia aliquid est incorporeum, sicut aliquid est corpus, propterea necesse est quæ contraria inter se sunt, nominibus discernere contrariis. Etenim Deum increatum dicimus, increati **539** appellatione a rebus creatis eum discernentes. Et nisi res creatæ essent, neque Deus ab eis increati vocabulo discernetur. Hac ergo distinctione, quæ nomine increati nititur, Deum ultra corpora et incorporea esse ostenditur. Nam si nomen creati summam corpora et incorporea complectitur, qui hoc increati nomine a creatis discernitur, hunc perspicitur necessario et a corporibus et ab incorporeis discerni. Et quod aliis adest incorporeis, ut a corporibus non teneantur, id et Deo adest, non quidem ut incorporeo, sed ut ultra incorporea. Et quia non habere opificem et dominum, præstantius est quam opificem habere et dominum ideo Deum vocamus increatum. Nam quod increatum est, neque opificem habere potest, neque dominum. Similiter quia non teneri a quopiam, quam teneri, honorificentius est, ideo eum vocamus incorporeum.

QUÆST. III. 6. Unde liquet an prorsus sit Deus?

RESP. Ex rerum quæ exstant constitutione, et perseverantia. Non enim ea exstarent quæ exstant, nisi Deus prius quam illa exstitisset, qui partes creaturæ omnes utiliter ad commodum universæ creaturæ constituit, ac cognitus nobis est per prædicationem et doctrinam prophetarum et Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, apostolorumque ejus

QUÆST. IV. 7, 8, 9. An Deus facit, an fecit, an facturus est? Et si fecit, utrum voluntate, an sine voluntate?

RESP. Fecit Deus, et facit, et facturus est, propria sua voluntate. Fecit enim creaturam, quæ antea non erat, ipse volens: hanc sua ipsius providentia conservat ut sit, quod quidem est facere. Illam etiam instauraturus est et in meliorem statum instaurando perducturus; quod quidem est facturum esse, ut eam expurget ab omni labe, quam ei ratione utentium vecordia aspersit; nequaquam dijudicando et considerando id quod melius est postea inveniens, sed ab initio et ante mundi creationem statutum illi erat facere. Neque enim ad cognitionem aut potestatem Deo quidquam accedere potest, quod prius non habuerit. Quod autem volens Deus fecerit mundum, illud argumento est, quod cum plures soles facere posset, non plures fecerit, sed unum duntaxat. Nam qui plures non possit soles facere, is nec unum possit, et qui unum potest facere, necessario et plures potest. Quomodo igitur Deus plures soles non fecit, quos poterat facere, nisi quia noluit plures facere? Quod si quos non

διὰ τοῦτο ἀνάγκη τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ ἐναντία ἀλλήλων διαστέλλειν. Καὶ γὰρ τὸν Θεὸν καλοῦμεν ἄκτιστον, τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι τῶν κτιστῶν αὐτὸν διαστέλλοντες. Καὶ εἰ μὴ ἦσαν τὰ κτιστὰ, οὐδὲ Θεὸς τούτων διαστέλλετο τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν γινομένην τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι διαστολὴν δείκνυται ὁ Θεὸς σωμάτων τε καὶ ἀσωμάτων ὑπάρχων ἐπέκεινα. Εἰ γὰρ τὸ κτιστὸν ὄνομα πάντα συλλήθδην περιέχει τὰ σώματά τε καὶ τὰ ἀσώματα, δῆλον, ὅτι ὁ τούτῳ τῷ ὀνόματι τῶν κτιστῶν διαστελλόμενος ἐξ ἀνάγκης καὶ σωμάτων τε καὶ ἀσωμάτων διέσταλται. Καὶ ὅπερ πρόσεστι τοῖς ἄλλοις ἀσωμάτοις, τὸ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ σωμάτων, τοῦτο πρόσεστι καὶ τῷ Θεῷ, ὡς τῷ ἀσωμάτῳ οὐχί, ἀλλ' ὡς τῷ ἐπέκεινα τοῦ ἀσωμάτου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ μὴ ἔχειν δημιουργὸν καὶ δεσπότην τοῦ ἔχειν δημιουργὸν καὶ δεσπότην τιμιώτερόν ἐστι, διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν καλοῦμεν ἄκτιστον. Τὸ γὰρ ὑπάρχον ἄκτιστον οὔτε δημιουργὸν δύναται ἔχειν οὔτε δεσπότην. Ὡσαύτως δὲ, ἐπειδὴ τὸ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τινος τοῦ κρατεῖσθαι τιμιώτερόν ἐστι, διὰ τοῦτο καλοῦμεν αὐτὸν ἀσώματον.

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Πόθεν δῆλον εἰ ὁλως ἔστι Θεός;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἐκ τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διαμονῆς. Οὐ γὰρ ἂν ἦν τὰ ὄντα, μὴ τοῦ Θεοῦ προὑπάρχοντος αὐτῶν, τοῦ πάντα τὰ μέρη τῆς κτίσεως χρειωδῶς πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ὅλης κτίσεως ὑποστησάμενου, τοῦ ἡμῖν γνωσθέντος διὰ προῤῥήσεως καὶ διδασκαλίας τῶν προφητῶν τε καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων λόγοις θείαις δυνάμεσι μεμαρτυρημένοις.

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ ποιεῖ Θεός, ἢ ἐποίησεν, ἢ μέλλει ποιεῖν, μετὰ βουλῆς, ἢ ἄνευ βουλῆς;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ ποιεῖ, καὶ ποιήσει διὰ τῆς οἰκείας βουλήσεως. Ἐποίησε γὰρ τὴν κτίσιν οὐκ οὔσαν πρότερον βουλευθεὶς αὐτός (27). ἦν τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ ἐν τῷ εἶναι διατηρεῖ· ὅπερ ἐστὶ ποιεῖ· ἦν καὶ μέλλει ἀνακτίσειν, καὶ εἰς τὴν βελτίονα ἀγαγεῖν κατὰστασιν διὰ τῆς ἀνακτίσεως· ὅπερ ἐστὶ ποιήσει· ἵνα καθαρῶς αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀτοπίας τῆς ἐκ τῆς τῶν λογικῶν ῥαθυμίας συμβάσης αὐτῇ· οὐκ ἐκ τῆς ἐπικρίσεώς τε καὶ ἐπισχέψεως ὕστερον εὐρών τὸ βέλτιον, ἀλλὰ ἄνωθεν καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἦν αὐτῷ δεδογμένον τὸ ποιεῖν. Οὔτε γὰρ πρὸς γνῶσιν οὔτε πρὸς δύναμιν δυνατόν προσγενέσθαι τῷ Θεῷ ὕστερον, ὃ μὴ πρότερον εἶχε. Δεῖγμα δὲ τοῦ βουλήσει τὸν Θεὸν ποιεῖν τὸν κόσμον τοῦτό ἐστι, τὸ, δυναμένου τοῦ Θεοῦ πλείονας ποιεῖν ἡλίους, οὐκ ἐποίησε πλείονας, ἀλλ' ἓνα μόνον ἐποίησεν. Ὁ γὰρ μὴ δυνάμενος πλείονας ποιῆσαι ἡλίους, οὔτε ἓνα δύναται ποιεῖν· καὶ ὁ τὸν ἓνα ἡλίον δυνάμενος ποιῆσαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ πλείονας δύναται ποιεῖν. Πῶς οὖν οὐκ ἐποίησεν ὁ Θεὸς πλείονας ἡλίους,

(27) Βουλευθεὶς αὐτός. Ad marginem utriusque codicis apponitur alia lectio, quæ huic scriptori familiaris est, nempe βουλευθέντος αὐτοῦ.

οὐς ἐδύνατο ποιεῖν, εἰ μὴ τι ἄρα οὐκ ἐβούλετο πλείονας ποιεῖν ἡλίους; Εἰ δὲ οὐς οὐκ ἐποίησεν ἡλίους, βουλήσει οὐκ ἐποίησε, ὁπλὸν ἄρα, ὅτι καὶ ὃν ἐποίησε, βουλήσει γε ἐποίησε· καὶ καθάπερ τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ μέρη τῆς κτίσεως, τὰ τε ἄφθαρτα καὶ τὰ φθαρτά, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς τό τε εἶναι (28) καὶ τὸ τοιαῦτα εἶναι ἔχοντα.

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Εἰ ζωοῦται τὸ σῶμα καὶ διανοητικὸν γίνεται, οὐ σώματος ἐτέρου παρουσίᾳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἀσώματος, πῶς οὐκ ἔστι τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος ὑπάρχον κάλλιον;

Ἄλλο. Εἰ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους ἐστὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ οὐσία, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ὕλης τὸ εἶδος, ἀλλ' ἀλλὰχόθεν παραγίνεται τῇ ὕλῃ, πῶς οὐκ ἔστι τὸ ἀσώματον κάλλιον τῆς ὕλης, ἐξ οὗ παραγίνεται εἰς τὴν ὕλην τὸ εἶδος;

Ἄλλο. Εἰ οὐκ ἐνδέχεται γνωσθῆναι τὸ ἴσον τοῦ ἀνίστου ἀγνωστομένου, πῶς ἐνδέχεται γνωσθῆναι τὸ σῶμα τοῦ ἀσώματος ἀγνωστομένου;

Ἄλλο. Εἰ τὰ σωματικὰ πάντα ἐν σώματι μὲν ὑπάρχει εἰδωλικῶς, ἡ ψυχὴ δὲ λογικῶς, πῶς οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος;

Ἄλλο. Εἰ δυνατόν τῇ ψυχῇ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν· ἐνεργεῖ δὲ κατὰ νοῦν ἡ ψυχὴ, ὅταν χωρίζῃ ἑαυτὴν πάσης αἰσθήσεως, πῶς οὐκ ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ;

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Τί διαφέρει Θεὸς ψυχῆς;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἡ διαφέρει τὸ δημιουργὸν καὶ δεσπότην εἶναι τοῦ δημιουργοῦ καὶ δεσπότην ἔχειν, καὶ ἡ διαφέρει τὸ ὑπὲρ τὸ ὃν τοῦ ὄντος.

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ μετὰ βουλῆς ποιεῖ ὁ Θεὸς, ὁργανῶ κεχρημένος ἢ ἄνευ ὁργάνου;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἀνευδεῆς ἐστὶν ὁ Θεὸς παντὸς τοῦ ἔξωθεν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως· καὶ ὥσπερ ἄνευ ὁργάνου βούλεται, οὕτω καὶ ἄνευ ὁργάνου ποιεῖ. Εἰ γὰρ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν γενέσθαι τι, ὑφίσταται βουληθέντος αὐτοῦ, πῶς οὐ περιττὴ τῶν ὁργάνων ἡ χρῆσις (29) τῶν γινομένων;

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ ἄνευ βουλῆς ποιεῖ ὁ Θεὸς, πότερον ἀλόγως ποιεῖ ἄνευ διανοίας καὶ ἐπισκέψεως ἢ μετὰ τίνος ἐπικρίσεως; Καὶ εἰ μετὰ ἐπικρίσεως, τίνος ἐνδείξ ἐπικρίσεως δέχεται; Εἰ δὲ ἀκρίτως, ποῖον τῷ λόγῳ;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Εἰ γνωστὰ τῷ Θεῷ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ δὲ γνωστὰ λόγῳ ἐστὶ γνωστὰ· πῶς οὐ λόγῳ γινώσκει ὁ Θεὸς ἃ ποιεῖ; Τὸ δὲ μετὰ διανοίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ ἐπικρίσεως ποιεῖν τι, τῶν παρ' ἡμῖν τεχνιτῶν ἐστὶν ἴδιον, τῶν τούτοις πρὸς ἄμεινον τέλος τῶν γινομένων ἀφικνουμένων· ὁ δὲ Θεὸς, ἅτε μήτε προσλαμβάνων γινώσιν μήτε ἀποβαλὼν γινώσιν, οὐδεὶς τούτων δέχεται.

ἙΡΩΤΗΣΙΣ. Εἰ τὸ ὅλως γενητὸν δύναται ἀφθαρτὸν εἶναι, ποῖον τῷ λόγῳ;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ὡς ἡ ἀφθαρσία ἐκ τῆς ἐτέρου βου-

A fecit soles, voluntate non fecit, liquet profecto et quem fecit, voluntate factum esse, et quemadmodum solem, ita et alias omnes creaturæ partes, corruptioni non obnoxias vel obnoxias, quæ ex voluntate Dei habent ut sint, atque ut tales sint.

QUÆST. V. 15. An incorporeum pulchrius corpore?

540 RESP. Si corpus vitam et intelligentiam recipit, non corporis alterius, sed incorporei præsentia: quomodo non pulchrius corpore incorporeum?

Aliud. Si quævis corporea substantia ex materia et forma constat, neque ex materia sed aliunde B forma advenit materiæ: quomodo non pulchrius materia incorporeum, a quo forma advenit materiæ?

Aliud. Si æquale nosci non potest inæquali ignorato: quomodo nosci potest corpus, incorporeo non cognito?

Aliud. Si corporea omnia instar formæ in corpore sunt, anima autem ut ratione utens, quomodo anima incorporea non est?

Aliud. Si anima instar mentis operari potest, operatur autem anima instar mentis, cum seipsam a sensu omni segregat: quomodo in seipsa non est anima?

QUÆST. VI. 5. Quomodo differt Deus ab anima?

RESP. Ut opifex et dominus ab eo differt, quod C opificem et dominum habet, et ab ente id quod supra ens est.

QUÆST. VII. 10. Si voluntate Deus facit, num instrumento utens, aut sine instrumento?

RESP. Non indiget Deus ulla re, quæ extra ipsius naturam sit, atque ut absque instrumento vult, ita et absque instrumento facit. Si enim simulatque vult aliquid, id existit eo volente, quomodo instrumentorum creatorum supervacaneus non sit D usus?

QUÆST. VIII. 11, 12. Si sine voluntate facit Deus, utrum citra rationem facit sine cogitatione et consideratione, an cum aliquo iudicio? Et si cum iudicio, quam re indiget ut ei opus sit iudicio? Si sine iudicio, qua tandem ratione?

RESP. Si nota sunt Deo opera ejus, quæ autem nota sunt, ratione nota sunt: quomodo non ratione Deus cognoscit ea quæ facit? Porro cum cogitatione et consideratione et iudicio aliquid facere, nostrorum est artificum, qui per hæc ad eorum, quæ faciunt, finem meliorem pertingunt; Deus vero, cui neque ad cognitionem quidquam accedit, neque de- cedit, nulla harum rerum indiget.

QUÆST. IX. 13. Si id quod omnino genitum est, incorruptibile esse potest, quam re ratione?

RESP. Quorum incorruptibilitas ex alterius de- gitur ἡ φύσις, et in ipso contextu χρῆσις. Stephanus scripsit ἡ φύσις.

(28) Τό τε εἶναι. Ita emendavit Sylburgius quod apud Stephanum legebatur ποτὲ εἶναι.

(29) Ἡ χρῆσις. In margine codicis Clarom. le-

pendet voluntate, ea nequeunt ingenite esse incorruptibilia : quapropter solum Deum dicimus habere immortalitatem, quia ex sua ipsius natura, non ex alterius voluntate, hæc illi adest.

Aliud. Deus si supra incorruptibilia est, tanquam eorum conditor, supra ingenitum autem non est : non enim est ingenitorum opifex : proinde si quid incorruptibile est, necessario non consequitur ut id etiam ingenitum sit.

Aliud. Si incorruptibilis Deus est sua ipsius natura, incorruptibilis vero et anima, opificis voluntate : quomodo in tanta incorruptibilitatis differentia ex sententia vestra sequitur, ut quod incorruptibile est, etiam ingenitum sit?

541 *Aliud.* Si quid ergo confert ad constitutionem corruptibilium, quomodo rebus corruptibilibus incorruptibiles non subserviunt, cum causa incorruptibilitatis earum ad hujusmodi ipsas adducat ministerium? Sed si ita est, liquet fieri posse ut aliquis incorruptibilis sit ob aliquam utilitatem, ingenitus vero nequaquam. Quod enim ingenitum est, id absque ulla prorsus utilitatis causa oportet esse ingenitum.

Aliud. Si primum quidem corpus est elementum, secundum autem corpus, id quod est ex elementis, id autem corpus, quod ex elementis est, non potest esse ingenitum : nihil enim ingenitum posterius esse potest genito : quomodo, si ea, quæ ex elementis sunt, corpora, incorruptibilia sunt, genita non erunt incorruptibilia?

Aliud. Si omnia elementa genita sunt, quomodo nugatorium non est, ea quæ ex elementis sint, ingenita dicere? Nam si materia per se ipsam neque elementum est, neque substantia : qualitate tamen et quantitate accepta, elementum fit et substantia : quomodo ea, quæ ex hujusmodi perficiuntur elementis, esse etiam possunt ingenita, si illis contingat ut sint incorruptibilia?

Aliud. Si aliud est corpus, et aliud incorruptibile corpus, et aliud corruptibile corpus : ob differentiam autem incorruptibilitatis et corruptibilitatis corpus dividitur in incorruptibile et corruptibile corpus : quomodo necesse non est, proprium illius esse quod dividitur corporis, ut genitum sit aut ingenitum? Sin horum nihil proprium illius est quod dividitur corporis, annon corpus quod dividitur, neque genitum erit, neque ingenitum? At enim si hoc impossibile est, ut quod dividitur corpus, neutrum istorum sit, necesse profecto erit ut, quod dividitur corpus, id statuatur esse incorruptibile corpus et corruptibile; in hæc enim dividitur id quod dividitur corpus.

QUÆST. X. 14. Si id interit, quod a Deo factum est, cujus pravitate interit, an factoris, an ejus quod factum est, aut etiam alicujus externi, qui factoris sit adversarius?

RESP. Neque ex Creatoris, neque ex adversarii

(30) *Ἐαυτοῦ.* Id prorsus expungendum.

λῆς ἐξήρτηται, ταῦτα οὐ δύναται ἀγενήτως ἀφθαρτα εἶναι· διὸ μόνον τὸν Θεὸν λέγομεν ἔχειν ἀθανασίαν, ὅτι ἐκ τῆς οἰκειᾶς φύσεως, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἐτέρου βουλῆς, πρόσσεστιν αὐτῷ ταῦτα.

Ἄλλο. Ὁ Θεὸς εἰ ὑπὲρ μὲν τοὺς ἀφθάρτους ἐστίν, ὡς τούτων ποιητῆς, ὑπὲρ δὲ τὸ ἀγέννητον οὐκ ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἐστίν τῶν ἀγενήτων δημιουργός· οὐκ ἄρα ἐπεταὶ τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀγέννητον.

Ἄλλο. Εἰ ἀφθαρτός ἐστιν ὁ Θεὸς τῇ αὐτοῦ φύσει, ἀφθαρτος δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τῇ ἑαυτοῦ (30) βουλήσει τοῦ δημιουργοῦ· πῶς ἐν τοσαύτῃ ἀφθαρσίας διαφορᾷ ἐπεταὶ καθ' ἡμᾶς (31) τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀγέννητον;

Ἄλλο. Εἰ οὖν τελεῖ τι πρὸς σύστασιν τῶν φθαρτῶν, πῶς οὐκ εἰσὶ τῶν φθορίμων πραγμάτων τὰ ἀφθαρτα ὑπουργικά, τῆς αἰτίας τῆς ἀφθαρσίας αὐτῶν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀγούσης αὐτὰ ὑπουργίαν; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, δῆλον, ὅτι ἀφθαρσίαν μὲν διὰ χρειώδη τινὰ δύναται τις ἔχειν, ἀγεννησίαν δὲ οὐκέτι· τὸ γὰρ ἀγέννητον, χωρὶς πάσης χρειώδους αἰτίας, δεῖ ὑπάρχειν ἀγέννητον.

Ἄλλο. Εἰ πρῶτον μὲν σῶμα τὸ στοιχεῖον, δεύτερον δὲ σῶμα τὸ ἐκ στοιχείων· τὸ δὲ ἐκ στοιχείων σῶμα οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀγέννητον· οὐδὲν γὰρ ἀγέννητον ὕστερον εἶναι δύναται γενητοῦ· πῶς, εἰ ἐστὶ τὰ ἐκ στοιχείων σώματα ἀφθαρτα, οὐ γενητὰ ἔσονται ἀφθαρτα;

Ἄλλο. Εἰ γενητὰ πάντα τὰ στοιχεῖα, πῶς οὐκ ἐστὶ ληρῶδες τὸ τὰ ἐκ στοιχείων λέγειν ἀγέννητα· Εἰ γὰρ ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴν μὲν οὐκ ἐστὶν οὔτε στοιχεῖον οὔτε οὐσία, προσλαβοῦσα δὲ ποιότητά τε καὶ ποσότητα, στοιχεῖον γίνεται καὶ οὐσία· πῶς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων στοιχείων αποτελούμενα δύναται εἶναι καὶ ἀγέννητα, εἰ τυμβαίη αὐτοῖς εἶναι ἀφθαρτα;

Ἄλλο. Εἰ ἄλλο τὸ σῶμα, καὶ ἄλλο τὸ ἀφθαρτον σῶμα, καὶ ἄλλο τὸ φθαρτὸν σῶμα· κατὰ δὲ τὴν διαφορὰν ἀφθαρσίας τε καὶ φθορᾶς διαιρεῖται τὸ σῶμα εἰς ἀφθαρτὸν τε καὶ φθαρτὸν σῶμα· πῶς οὐκ ἐστὶν ἀνάγκη ἴδιον εἶναι τοῦ διαιρουμένου σώματος τὸ γενητὸν ἢ τὸ ἀγέννητον; Εἰ δὲ οὐδὲν τούτων ἴδιόν ἐστι τοῦ διαιρουμένου σώματος, πῶς οὐκ ἐστὶ τὸ διαιρούμενον σῶμα οὔτε γενητὸν οὔτε ἀγέννητον; Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον τὸ μηδέτερον εἶναι τὸ διαιρούμενον σῶμα, ἀνάγκη ἄρα ἐστὶ τεθῆναι τὸ διαιρούμενον σῶμα, ταῦτο εἶναι τὸ ἀφθαρτον σῶμα καὶ τὸ φθαρτὸν, εἰς ᾧ διαιρεῖται τὸ διαιρούμενον σῶμα.

ἘΠΩΘΗΣΙΣ. Εἰ φθείρεται τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τίνος κακίᾳ φθείρεται· τοῦ ποιήσαντος, ἢ τοῦ γεγονότος, ἢ τίνος ἔξωθεν ὑπεναντίου γινομένου τῷ ποιήσαντι;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Οὔτε ἐκ τῆς τοῦ πεποιηχότος κακίας

(31) *Καθ' ἡμᾶς.* Leg. καθ' ὑμᾶς.

οὔτε ἐκ τῆς τοῦ ὑπεναντίου φθείρεται τὰ φθειρόμενα, ἀλλὰ τῷ ὄρω τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἐργαζομένου ἐν μὲν τοῖς καθέκαστον τὴν φθορὰν, ἐν δὲ τοῖς καθόλου τὴν ἀφθαρσίαν. Εἰ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων τινὸς κακίας ἐφθείρετο τὰ φθειρόμενα, ὅλον ἂν τὸ γένος ἐφθείρετο, καὶ τὸ καθέκαστον καὶ τὸ καθόλου. Εἰ γὰρ δῶμεν ἕκ τινος κακίας εἶναι τὴν φθορὰν, οὐκ ἂν διεσώθη ἐν τοῖς φθειρομένοις τὸ γένος τῶν γινομένων ἀφθαρτον (32), τῆς κακίας ὥσπερ τοῦ καθέκαστον, οὕτω καὶ τοῦ καθόλου κυριεύουσης. Εἰ δὲ τινος κακία τὸ καθόλου φθαρῆναι ἀδύνατον, οὐδ' αὖ τὸ καθέκαστον τινὸς φθείρεται κακία, ἀλλὰ τῷ ὄρω τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι κακία τις δυναμένη κωλύσαι τὴν γένεσιν, οὐδ' ἄρα ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι κακία τις ἣ φθείρουσα τὸ γένος.

ἈΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ἈΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

πρὸς τὰς προρρήθεις ἐρωτήσεις περὶ αὐτῆς.

α'. Τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἢ γενέσθαι ἰχθυόδρωτον, καὶ τὸν ἰχθὺν ἀνθρωπόδρωτον, οὔτε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἰχθὺν ἀναλύει οὔτε τὸν ἰχθὺν εἰς ἄνθρωπον· ἀλλ' ἑκατέρου ἡ ἀνάλυσις γίνεται εἰς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν τὴν ἀρχὴν συνετέθησαν. Εἰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐτέρων (33) ἀναλύσεως γίνεται διὰ τῆς ὑπ' ἀλλήλων βρώσεως· ἀλλὰ πάσης ἀναλύσεως τῆς καθ' οἷονδῃποτε τρόπον γινομένης τὸ τέλος ἐστὶ τὸ εἰς τὰ στοιχεῖα χωρεῖν τὰ ἀναλύόμενα. Οὐ γὰρ οὖν διὰ τὴν ὑπ' ἀλλήλων βρώσιν ἀνθρώπου καὶ ἰχθύος σεσοφισμένην κατασκευάζειν ἀπορίαν ἀναιρετικήν ἀναστάσεως, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν ἀφορᾶν τοῦ Θεοῦ, τοῦ μὴ μόνον ἐπαγγελλομένου ποιεῖν τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἤδη ἡργμένης ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ βεβαίαν παρεσχηκότος ἡμῖν ταύτης τὴν πίστιν. Ἀλλ' εἰ τὰ στοιχεῖα ὑπόκειται εἰς τὴν κτίσιν τῶν γινομένων καὶ εἰς ἀνάκτισιν τῶν φθαρέντων, πῶς, εἰ ἀπίστον καὶ ἀδύνατον ἡγεῖται ὅτι τὴν ἀνάκτισιν τῶν φθαρέντων, οὐκ ἀπίστος καὶ ἀδύνατος ἔσται καὶ ἡ κτίσις τῶν γινομένων τὴν ἀρχὴν; Ὅπερ ἐστὶν ἀτοπον.

β'. Οὔτε τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου οὔτε τὴν ἀνάκτισιν αὐτοῦ πιστεύουσιν Ἕλληνες. Ἀλλ' εἰ μὲν ἀληθεύουσι τὸ πρῶτον, οὕτως ἂν γένοιτο δῆλον. Λέγουσι γὰρ τὸν χρόνον εἶναι ἀίδιον. Ἀλλ' εἰ μὲν ὁ χρόνος ἐστὶν ἀίδιος, ἀνάγκη ἄρα καὶ τὰ μέρη τοῦ χρόνου εἶναι ἀίδια, τουτέστι, τὰς τε ὥρας, καὶ τὰς ἡμέρας, τοὺς τε μῆνας, καὶ τὸν ἐνιαυτόν. Εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀίδια διὰ τὸ εἶναι ἐν αὐτοῖς τὰ μὲν πρότερα, τὰ δὲ ὕστερα, οὐδὲ ἄρα ὁ κόσμος, ὧν ἐν τῷ χρόνῳ, δύναται εἶναι ἀγέννητος.

γ'. Διὰ δύο πράγματα γὰρ ἀπιστεῖν τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν Θεὸν ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς, ἢ διὰ τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς ἀνι-

(32) Οὐκ ἂν διεσώθη ἐν τοῖς φθειρομένοις τὸ γένος τῶν γινομένων ἀφθαρτον. Multo aptius legeremus ἐν τοῖς γινομένοις τὸ γένος τῶν φθειρομένων ἀφθαρτον. Non conservaretur in iis qui nascuntur, genus pereuntium incorruptibile. — Ex Ad-dendis et Emendandis.

A vicio corrumpuntur, quæ corrumpuntur, sed opificis si præscripto, qui in singulis corruptionem, in universis autem incorruptibilitatem efficit. Nam si alicujus eorum, quæ dicta sunt, vicio corrumperentur quæ corrumpuntur, genus totum interiret, et singulorum, et universorum. Si enim concederemus corruptionem ex alicujus esse vicio, non conservaretur eorum quæ gignuntur in pereuntibus genus incorruptibile, pravitate sicut in singulos, ita quoque in universos imperium habente. Quod si alicujus vicio universa corrumpi non possunt, neque etiam singula alicujus vicio corrumpuntur, sed Dei præscripto. Nam si nulla in rebus vitiositas, quæ generationem prohibere possit, neque etiam ulla est, quæ genus corrumpat.

B

15. RESPONSIONES DE RESURRECTIONE

ad eas quæ de ipsa propositæ sunt quæstiones.

1. Quod homo sit aut fiat esca piscium, et piscis esca hominum, neque hominem in piscem, 542 neque piscem in hominem resolvit, sed utriusque resolutio in elementa ea transit, unde est primum utrumque compositum. Quamvis modus partium resolutionis in eo positus sit, quod alter alterum comedat; at omnis resolutionis, quocumque tandem modo fiat, finis est ut quæ resolvuntur abeant in elementa. Minime ergo oportet, eo quod ab invicem comedantur homo et piscis, per cavillationem instituere dubitationem, quæ resurrectionem tollat; sed ad potentiam Dei respiciendum, qui non modo mortuos se resuscitaturum esse pollicetur, verum etiam per eam, quæ jam præcessit, Salvatoris nostri Christi resurrectionem, certam nobis illius fidem suppeditavit. Porro si elementa subjiciuntur ad eorum quæ generantur creationem, et ad eorum quæ intereunt restitutionem: quomodo, si incredibilis atque impossibilis esse eorum, quæ intereunt, existimatur restitutio, non incredibilis atque impossibilis etiam erit eorum quæ fiunt creatio? Quod quidem absurdum.

2. Nec creationem mundi nec restitutionem credunt Græci. An autem merito primum rejiciant, hoc modo perspicuum fiat. Dicunt namque tempus esse æternum. Sed si tempus æternum est, temporis quoque partes æternas esse necesse est, hoc est horas et dies et menses et annum. Sin hæc æterna non sunt, propterea quod in eis quædam priora, quædam posteriora sint, neque mundus utique, qui in tempore est, ingenuus esse potest.

3. Duabus de causis oportet homines non credere mortuorum resurrectionem: vel quod Deus non possit resuscitare defunctos, vel quod utile non sit

(33) Ἐτέρων. Vitiosam esse hanc scripturam subodoratus est Sylburgius, pro qua proponit ἑατέρων. Sed sensus non videtur hac emendatione melior futurus. Itaque legendum potius existimem μελῶν vel μερῶν.

resurgentibus esse incorruptibilibus. Horum autem alterum impium est, alterum ridiculum. Quod si ita est, quomodo non ex impietate et risu constat eorum disputatio, qui mortuorum non credunt resurrectionem?

4. Quæ Deus creat suapte vi et sponte, ea jussione sua creat: ejusque jussioni coætanea est eorum, quæ ab ipso creantur, existentia. *Considerasti*, inquit, *et produxisti*. Sed si hoc convenienter de Deo dicitur: quomodo qui resurrectionem non credit, non is etiam Deo credere detrectat, talem ipsi inesse potestatem? Non enim ulla re alia resurgentes ex mortuis egent quam jussu Dei.

5. Si verum est illud, *Eorum, quæ præter opinionem sunt, perficiendorum rationem, reperit Deus*, sicuti profecto verum est: quomodo id falsi non arguit, qui mortuorum non credit resurrectionem?

6. Si facta restitutione, necessario omnis de opifice mundi et operibus ejus inter homines tollitur dissensio: quomodo mundi restitutio non pulchrior erit mundi creatione? Nam propter restitutionem pulchra est ipsa etiam **543** creatio. Illa vero ut impossibili rejecta, quomodo non deterrima erit mundi creatio?

7. Aliud est quod omnino est impossibile, et aliud quod alicui est impossibile. Omnino impossibile est diametrum ejusdem cum latere esse mensuræ. Alicui impossibile est, ut naturæ, absque satu animal procreare. Utri igitur impossibilium istorum resurrectionem subjiciunt, qui eam non credunt? Si priori, falsa ratio, non enim restitutionis nomine repugnat diametri cum latere æqualitas; resurgentes autem per restitutionem resurgunt. Sin posteriori: at Deo omniaabilia sunt, quæ alicui impossibilia sunt.

8. Si in præsentī vita pius ab impio sola spe differt: quomodo, qui futurorum spem tollit, non etiam pii et impii tollit differentiam?

9. Si absque singulis non potest esse universitas: quomodo, si singula sint creata, non quoque creata erit universitas? At hoc si ita est, quomodo falsum non est, hominem, et partes creaturæ reliquas Deo esse coæternas, veluti si creatus Plato, quomodo non creatus homo?

10. Quomodo Græci, dum supponunt æternum esse mundum, ea statuerunt, quæ necessario ex hac re supposita sequuntur? Sed si, ut volunt, æternus

(34) *Ἀσπερίας*. Sylburgius et Langus probe viderunt legendum esse *ἀσπερίας*.

(35) *Καὶ παρέστης*. Existimat Sylburgius legendum *πάρεστι* ut in Resp. ad Quæst. 114. His autem verbis Pseudo-Justinum respicere putat ad illud Psalmi cxiii: *Omnia quaecunque voluit fecit*.

(36) *τῶν ἀδοκῆτων*. Versus Euripidis, ut monet Sylburgius, ex epilogo Alcestidis et Medææ.

(37) *Κατὰ τῶν ἔργων*. Langus et Sylburgius καὶ

σταμένοις εἶναι αὐτοὺς ἀφάρτους. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἔστιν ἀσπερές, τὸ δὲ γελοῖον. Ἀλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἐκ τῆς ἀσπερίας (34) καὶ γέλωτος συνέστηκεν ὁ λόγος τῶν ἀπιστούντων τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

δ'. Ἄ ποιεῖ ὁ θεὸς αὐτουργικῶς, ταῦτα προστάγματι ποιεῖ· σύγχρονος δὲ τῷ προστάγματι τοῦ θεοῦ ἡ ὑπαρξίς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιουμένων. Διανοήθης, φησὶ, καὶ παρέστης (35). Ἀλλ' εἰ τοῦτο ἀρμόδιως εἴρηται περὶ τοῦ θεοῦ, πῶς ὁ ἀπιστῶν τὴν ἀνάστασιν οὐκ ἀπιστεῖ καὶ τῷ θεῷ τὸ ἔχειν τὴν τοιαύτην δύναμιν; Οὐδὲ γὰρ ἐτέρου τινὸς δέονται οἱ ἀνιστάμενοι ἐκ τῶν νεκρῶν, πλὴν τοῦ προστάγματος τοῦ θεοῦ.

ε'. Εἰ ἀληθές ἐστι τὸ, *τῶν ἀδοκῆτων* (36) *πέρον* εἶρε θεός, καθάπερ οὖν καὶ ἀληθές, πῶς οὐ ψευδῆ τὸν λόγον ποιεῖ ὁ τῶν νεκρῶν ἀπιστῶν τὴν ἀνάστασιν;

ς'. Εἰ, γινομένης τῆς ἀνακτίσεως, ἐξ ἀνάγκης ἀναιρεῖται πᾶσα ἡ περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου κατὰ τῶν ἔργων (37) αὐτοῦ ἐν ἀνθρώποις διχόνοια, πῶς οὐκ ἔσται τοῦ κόσμου ἡ ἀνάκτις καλλίων τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως; Διὰ γὰρ τὴν ἀνάκτισιν καλὴ καὶ ἡ κτίσις· ἐκείνης δὲ ἀπιστουμένης ὡς ἀδυνάτου, πῶς οὐ κάχιστος (38) ἔσται ἡ τοῦ κόσμου κτίσις;

ζ'. Ἄλλο τὸ πάντῃ ἀδύνατον, καὶ ἄλλο τὸ τινὶ ἀδύνατον. Πάντῃ μὲν ἀδύνατόν ἐστιν ὡς τῇ διαμέτρῳ τὸ σύμμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ· τινὶ δὲ ἀδύνατόν ἐστιν ὡς τῇ φύσει τὸ χωρὶς σπέρματος ποιεῖν ζῶον. Τίνι τούτων τῶν ἀδυνάτων ὑποβάλλουσι τὴν ἀνάστασιν οἱ ταύτην ἀπιστοῦντες; Ἀλλ' εἰ μὲν τῷ πρώτῳ, ψευδὴς ἔστιν ὁ λόγος· οὐ γὰρ κατὰ ἀνάκτισιν ἀσύμμετρος (39) γίνεται ἡ διάμετρος τῇ πλευρᾷ· οἱ δὲ ἀνιστάμενοι κατὰ ἀνάκτισιν ἀνίστανται. Εἰ δὲ τῷ τινὶ, ἀλλὰ τῷ θεῷ πάντα δυνατὰ τὰ τινὶ ἀδύνατα.

η'. Εἰ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου ὁ εὐσεβὴς τοῦ ἀσεβοῦς ἐλπίδι μόνῃ διαφέρει, πῶς ὁ ἀναιρῶν τῶν μελλόντων τὴν ἐλπίδα οὐκ ἀναιρεῖ εὐσεβοῦς τε καὶ ἀσεβοῦς τὴν διαφορὰν;

θ'. Εἰ χωρὶς τοῦ καθέκαστον ἀδύνατόν ἐστιν ὑπάρχειν τὸ καθόλου, πῶς, εἰ κτιστὸν τὸ καθέκαστον, οὐ κτιστὸν ἔσται καὶ τὸ καθόλου; Ἀλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔστι ψευδὴς τὸ συναῖδιον εἶναι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς κτίσεως τῷ θεῷ; οἶον, εἰ κτιστὸς ὁ Πλάτων, πῶς οὐ κτιστὸς ὁ ἄνθρωπος;

ι'. Πῶς οἱ Ἕλληνας, ὑποθέμενοι τὸ αἰδῖον εἶναι τὸν κόσμον, τὰ τῇ ὑποθέσει ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενα ἐδογμάτισαν; Ἀλλ' εἰ μὲν ἦν κατ' αὐτοὺς αἰδῖος ὁ κόσμος,

τῶν ἔργων.

(38) *Κάχιστος*. Miror hanc vocem displicere Sylburgio, qui mallet ἀκτιστος vel ἀπιστος. Infra idem docet, nempe si nulla sit futura resurrectio, multo futurum fuisse præclarius nos omnino non esse. — Lege καχίστη. EDIT. PATROL.

(39) *Ἀσύμμετρος*. Langus legit σύμμετρος. Sed prorsus immerito.

εὐλόγως ἂν ἔλεγον μὴ ἔσεσθαι τοῦ κόσμου τὴν ἀνά-
κτισιν. Τοῦ γὰρ κτιστοῦ κόσμου ἐστὶν ἡ ἀνάκτισις,
καὶ οὐχὶ τοῦ ἀκτίστου· ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶν αἰδίου ὁ
κόσμος, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὸν ἄνθρωπον συναί-
διον τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ συναίδιον τῷ θεῷ τὸ καθόλου, ἐξ
ἀνάγκης καὶ τὸ καθέκαστον· εἰ δὲ μὴ τὸ καθέκαστον,
οὐδὲ τὸ καθόλου.

ια'. Τὸ ἐφάπαξ πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς
ἀνακτίσεως εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀφθάρτους μεταγα-
γεῖν, πολὺ θειωδέστερον ὑπάρχει κατὰ μ. (40). . . .
τοῦ αὐτοὺς εἰς τὴν θνητὴν ταύτην κατάστασιν, ἐν ᾗ
νῦν ἐσμεν, εἰσάγειν. Ἐφύλαττε δὲ ἡμῖν τὸ κατάλληλον
καὶ θειωδέστερον ὡς ὕστερον (41), ὡς ἐν αὐτῷ τότε
τῆς ἡμῶν ὑποστάσεως κείμενον· οὐ εἰ ἀπεστερη-
μένοι ἦμεν κατὰ τοὺς ἀπιστοῦντας τὴν ἀνάστασιν,
πόσω μᾶλλον ἂν ἦν κάλλιον τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι
ἡμᾶς; Ἀχρηστον γὰρ πᾶν τὸ στερούμενον τοῦ οἰκείου
τέλους.

ιβ'. Εἰ δυνατόν¹ τινι ὑπὲρ τοῦ μὴ ὄντος πράγματος
τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς προτιμῆσαι τὸν θάνατον, πῶς, εἰ
καθ' ὑμᾶς οὐκ ὄντος ἀληθοῦς τοῦ περὶ τῆς ἀναστά-
σεως δόγματος, ὑπὲρ τούτου τῆς ἑαυτῶν ζωῆς προε-
τίμησαν οἱ μάρτυρες τὸν ἑαυτῶν θάνατον; Ποίας δὲ
ἄλλης θρησκείας πολυτρόποις βασάνοις τε καὶ θανάτοις
ἐβεβαίωθη τὸ δόγμα αἷς ἑαυτῶν θρησκείας, λέγω δὲ
τῶν Χριστιανῶν περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως;

ιγ'. Εἰ δὲ μὴ πιστεύουσιν Ἕλληνες, ταῦτα οὔτε ἐστὶν
οὔτε ἔσται· ἐν τῇ γνώσει ἄρα τῶν Ἑλλήνων κεῖται
τῶν ὄντων ἡ ὑπαρξίς. Πῶς οὖν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν
κυριωτάτων δογμάτων ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις μα-
χόμενοι δείκνυνται; Ἡ γὰρ τοιαύτη μάχη οὐκ ἐᾷ
κεῖσθαι ἐν τῇ γνώσει τῶν Ἑλλήνων τῶν ὄντων τὴν
ὑπαρξιν.

ιδ'. Εἰ τῇ παραδόσει θεαταμένων τὸν ἀρχηγὸν τῆς
ἀναστάσεως ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν εἰς ἀθάνατον
ζωὴν ἀπιστοῦσιν· ἀλύτῳ δὲ ἀποδείξει λύειν τὸ τῆς
ἀναστάσεως δόγμα ἀσθενοῦσι. Τὸ γὰρ ἰχθυόβρωτον
γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀπορίαν ἔχει, ἀπόδειξιν δὲ οὐ.
Ἀδύνατον γὰρ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα καὶ θεότητι ὑποπε-
σεῖν (42) ὡς γεγονός· τοῦ δὲ πράγματος τῇ οὐσίᾳ
δυνάμει (43) ἀποδεδειγμένου, οὐδεὶς συλλογισμὸς
δύναται ποιήσασθαι τὴν ἀνατροπὴν.

ιε'. Ὁ ἥλιος ὅτε ἐστὶν ὑπὲρ τὴν γῆν, ὑπὸ τὴν γῆν
οὐκ ἐστὶ· καὶ ὅτε ἐστὶν ὑπὸ τὴν γῆν, ὑπὲρ τὴν γῆν
οὐκ ἐστὶ. Πῶς οὖν αἰδίου καθ' ὑμᾶς οὗτος, τὸ εἶναι
αὐτὸν ὑπὲρ τὴν γῆν ἢ ὑπὸ τὴν γῆν αἰδίως οὐκ ἔχων;
Εἰ δὲ τὸν οὐκ αἰδίον ὡς αἰδίον ὑπολαμβάνουσιν Ἕλ-

¹ Leg. ἀδύνατον, εἰ μοχ πῶς οὖν.

(40) Κατὰ . . . μ. Explet hanc lacunam Sylburgius
legendo κατὰ μέγεθος vel κατὰ μεγαλειότητα. Sed
cuius mox legatur, ἐφύλασσε δὲ ἡμῖν τὸ κατάλληλον
καὶ θειωδέστερον, hic etiam legendum videtur
θειωδέστερον ὑπάρχει καὶ κατάλληλον. Confirmat
hanc lectionem Claromontanus codex, cujus ad
marginem legitur κατὰ μέλη ἢ κατὰ μᾶλλον.

(41) Ὡς ὕστερον. Legit Sylburgius εἰς ὕστερον,
ei mox τὸ τέλος.

(42) Καὶ θεότητι ὑποπεσεῖν. Corruptissimus lo-

A esset mundus, merito negarent futuram mundi
restitutionem. Nam creati mundi restitutio est, non
increati. Mundum autem non esse æternum, ex eo
patet, quod homo non sit Deo coæternus. Si enim
Deo coæterna essent universa, necessario et sin-
gula. Si minus singula, neque etiam universa.

11. Semel omnes homines per restitutionem in
eum statum transferre, in quo incorruptibiles sint,
multo divinius et convenientius est, quam eos in
mortalem hunc statum, in quo nunc sumus, addu-
cere. Servavit autem nobis in posterum id quod
conveniens et divinius est, quippe cum in eo posi-
tus sit nostræ constitutionis finis. Quo quidem si
privaremur, secundum eos qui resurrectionem non
credunt: quanto præclarius foret nos non esse,
quam esse? Inutile enim quidquid proprio fine
privatur.

12. Si nemo pro re commentitia mortem vitæ suæ
anteponere potest, quomodo, si ut vultis vera non
est resurrectionis doctrina, pro ea vitæ suæ mar-
tyres mortem prætulērunt? Quænam autem alia re-
ligio est, cujus doctrina variis cruciatibus et mor-
tibus confirmata fuerit, nisi Christianorum de mor-
tuum resurrectione?

13. Si, quæ Græci non credunt, ea nec sunt, nec
erunt, in Græcorum profecto cognitione posita est
rerum existentia. Quomodo ergo in plerisque præ-
cipuarum opinionum et secum ipsi et inter se pu-
gnare reperiuntur? Non enim ejusmodi pugna pa-
titur in Græcorum cognitione positam esse rerum
existentiam.

544 14. Si eorum traditioni, qui auctorem re-
surrectionis ex mortuis ad vitam immortalem re-
surrexisse viderunt, fidem non habent; at certe
invicta demonstratione resurrectionis dogma refel-
lere non valent. Nam quod homo piscibus esca fiat,
quæstionem quidem habet, demonstrationem autem
minime. Fieri enim non potest, ut eadem res et
sub oculos, ut facta, cadat, et incredibilis esse de-
monstretur. Re autem ex eo, quod evenerit, possi-
bili demonstrata; nulla illam ratiocinatio potest
evertere.

15. Sol quando supra terram est, sub terra non
est: et quando sub terra est, supra terram non
est. Quonam ergo modo is, secundum vos, æternus
est: cum æternus ei non sit vel supra terram, vel
sub terra status? Quod eum, qui æternus non

cus fortasse sanabitur, si legamus θεᾶ τε ὑποπε-
σεῖν. Sed manca adhuc erit ratiocinatio, nisi ex-
pleamus quæ exciderunt. id quod in interpreta-
tione sum conatus. Eodem fere modo Gelenius:
Fieri enim non potest, ut eadem res et impossibilis
demonstretur et facta ostendatur.

(43) Οὐσίᾳ δυνάμει. Hæc quoque corruptissima
sunt. Ita reddidi quasi scriptum esset τῇ παρου-
σίᾳ δυνατῷ.

est, æternum opinantur Græci: quomodo fide digni erunt legislatores, dum futuram non esse resurrectionem mortuorum sanciunt?

16. Quod nunc supra, nunc infra est, id ex eorum numero est, quæ aliquando non sunt, nec supra videlicet nec infra. Quomodo igitur sol æternus, qui antequam supra esset aut infra, non fuit? Qui ergo solem natura sua genitum ignorant, iis mortuos resurgere negantibus quomodo non absurde illi crederent, quorum resurrectionis auctor jam illorum primogenitus resurrectione factus est?

17. Cum valida est effectoris potentia, tum et materia ad effectorem operis idonea. Sed si quis mortuus Deo idoneus est ad resurrectionem, necessario et omnis. At si non omnis, nemo prorsus. Non sunt autem cogitationibus nostris metienda opera Dei. Nam supra mentem et sensum et rationem sunt opera Dei. In quibus hoc quoque est, ut etiam voratus a piscibus mortuus necessario in vitam redeat, quamvis ei ab aliquo corrumpi contingerit.

18. Quomodo verum esse potest, Dominum et vivis dominari et mortuis, cum ex sententia vestra potentiam non habeat alterum in alterum transmutandi?

19. Si deteriorum quidem Deus conditor, meliorum autem non item, quomodo id non est infirmitatis Dei indicium? quod sane dictu impium. Sin æqua Dei potestas est ad utrumque condendum, cur resurrectionem non creditis mortuorum, qui ad incorruptibilitatem resurgunt?

20. Si Deo ad efficiendum potestas est, nobis autem accipere utile est, ut nos ex hac calamitosa et corruptibili vita ad beatum et incorruptibilem statum per resurrectionem potius perducatur, quam ut ex laboriosa philosophorum vita, in ærumnosum laborem formicarum, Græcos philosophos transferat per metempsychosim: quid magis ridiculum, quam hoc quidem testimoniis comprobatum non credere, illud autem, cum subsistere nequeat, fide complecti, et statuere Platonem, qui olim Athenis philosophatus, tandem formicam fieri?

545 21. Si secundum Græcos Deus, quia est, et non quia vult, homines efficit: quomodo Plato aliquando est animal ratione præditum et homo, aliquando animal rationis expers et formica per metempsychosim? Quod si ex eo quod Deus sit, sequitur Platonem hominem fieri, necesse erit ut Platone ex homine formica facto, Deus etiam ab eo quod est mutetur. Sin Plato quidem transmutatur, Deus vero ab eo quod est non transmutatur, quomodo quia est, et non quia vult Deus homines efficit?

22. Si opus Dei non interit, homo autem interit; non ergo erit homo Dei opus ex eorum, qui hoc dicunt, sententia.

23. Si genus nostrum ad id ut sit producitur per generationem, et ab eo quod est abducitur per corruptionem, quomodo fieri potest ut Deus non vo-

ληνες, πῶς ἔσονται ἀξιόπιστοι νομοθέται τοῦ μὴ ἔσεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

ις'. Τὸ ποτὲ μὲν ἄνω, ποτὲ δὲ κάτω, τῶν ποτὲ οὐκ ὄντων ἐστίν, οὔτε ἄνω, οὔτε κάτω. Πῶς οὖν ἄνθρωπος ὁ ἥλιος, ὁ πρὸ τοῦ εἶναι ἄνω ἢ κάτω οὐκ ὢν; Τοῖς οὖν τὸν ἥλιον κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν γεννητὸν ὄντα μὴ ἐπισταμένους, πῶς οὐκ ἀτοπον τοῦτοις πιστεύειν περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τοὺς νεκροὺς, ὧν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀναστάσεως πρωτότοκος αὐτῶν ἤδη γέγονεν ἐκ τῆς ἀναστάσεως;

ιβ'. Ὅτε ἡ δύναμις ἰσχύει τοῦ ποιούντος, τότε καὶ ἡ ὕλη ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ποίησιν τοῦ γινομένου. Ἀλλ' εἴ τις νεκρὸς ἐπιτήδειός ἐστι τῷ Θεῷ πρὸς ἔγερσιν, ἐξ ἀνάγκης καὶ πᾶς· καὶ εἰ μὴ καὶ πᾶς, οὐδεὶς. Οὐ γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἐνθυμήμασι μετρεῖν τοῦ Θεοῦ τὰ ἔργα. Ὑπὲρ νοῦν γὰρ καὶ αἴσθησιν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ τὰ ἔργα· ἐν οἷς ἐστι καὶ τὸν ἰχθυόβρωτον νεκρὸν ἀνάγκη πάλιν εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν, εἰ καὶ συνέβη αὐτὸν φθαρῆναι ὑπὸ τινος.

ιγ'. Πῶς ἐστὶν ἀληθὲς τὸ ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύειν τὸν Κύριον, καθ' ὃμας οὐκ ἔχοντα δύναμιν θατέρου εἰς ἕτερον μεταποιητικὴν;

ιδ'. Εἰ ποιητὴς τῶν μὲν χειρόνων ἐστὶν ὁ Θεός, τῶν δὲ βελτιόνων οὐκ ἔστι, πῶς οὐκ ἔστι τοῦτοδείγμα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀσθενείας; ὅπερ ἐστὶν ἀσεβὲς λέγειν. Εἰ δὲ ἴση ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις πρὸς ποίησιν ἑκατέρου, διὰ τί ἀπιστεῖτε τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν τῶν εἰς ἀφθαρσίαν ἀνισταμένων;

ιε'. Εἰ Θεῷ μὲν πρὸς τὸ ποιεῖν ἐστὶν οὐκ ἀδύνατον, ἡμῖν δὲ πρὸς τὸ γενέσθαι ἐστὶ λυσιτελὲς τὸ ἐκ τῆς πολυσθενάχτου τε καὶ ἐμφάρτου ζωῆς ἀγαγεῖν ἡμᾶς εἰς μακαρίαν τε καὶ ἀφθαρτον κατάστασιν διὰ τῆς ἀναστάσεως μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς τῶν φιλοσόφων φιλοπονίας εἰς τὴν τῶν μυρμηκῶν φιλοπονίαν ἀναγαγεῖν τοὺς φιλοσοφούντας Ἕλληνας διὰ τῆς μετεμψυχώσεως, τί γελοιωδέστερον τοῦ ἐκείνῳ μὲν μεμαρτυρημένῳ ἀπιστεῖν, τοῦτο δὲ ἀσυστάτως πιστεύειν καὶ δογματίζειν· ὥστε τὸν πάλαι Ἀθηναῖζοντα φιλόσοφον Πλάτωνα ὕστερον μυρμηκίζειν;

ις'. Εἰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας τῷ εἶναι, καὶ οὐ τῷ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ Θεός τοὺς ἀνθρώπους, πῶς ὁ Πλάτων ποτὲ μὲν ἐστὶ ζῶον λογικὸν καὶ ἄνθρωπος, ποτὲ δὲ ζῶον ἄλογον καὶ μύρμηξ διὰ τῆς μετεμψυχώσεως; Εἰ μὲν ἔπεται τῷ Θεῷ τὸ γενέσθαι τὸν Πλάτωνα ἄνθρωπον, ἀνάγκη, μεταγομένου τοῦ Πλάτωνος ἐκ τοῦ εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν μύρμηκα, μεταγενέσθαι καὶ τὸν Θεὸν τοῦ εἶναι ὃ ἐστίν· εἰ δὲ ὁ Πλάτων μὲν μεταφέρεται, ὁ δὲ Θεός τοῦ εἶναι ὃ ἐστίν οὐ μεταφέρεται, πῶς τῷ εἶναι, καὶ οὐ τῷ βούλεσθαι ὁ Θεός ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους;

ις'. Εἰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ οὐ φθείρεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος φθείρεται, οὐκ ἄρα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἔργον τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς τοῦτο λέγοντας.

ις'. Εἰ τὸ γένος ἡμῶν εἰς τὸ εἶναι εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως, καὶ τοῦ εἶναι ἐξάγεται διὰ τῆς φθορᾶς, πῶς ἐνδέχεται τὸν Θεὸν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ

εἶναι αἷτιον εἶναι, οὐ τῷ βούλεσθαι, ἀλλὰ τῷ εἶναι A lendo, sed quia ipse est, in causa sit cur simus et non simus?

κδ'. Εἰ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων πάλιν στοιχεῖα, τί ἀτοκον ἢ ἀδύνατον φαίνεται τὸ πάλιν εἶναι τὰ ἐκ τῶν στοιχείων;

κε'. Εἰ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τὸν ὄρον ὁ Θεὸς, ἀλλὰ παντὸς ὄρου ὑπάρχει δεσπότης, πῶς τοῦ μὲν γενέσθαι καὶ φθείρεσθαι τοὺς ἀνθρώπους δεσπόζει Θεὸς, τοῦ δὲ γίνεσθαι καὶ μὴ φθείρεσθαι ἡμᾶς οὐ δεσπόζει;

κς'. Εἰ ἀνακτιζὼν ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ἀφθαρσίαν, ἐκ μεταμελείας καθ' ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖ, πῶς οὐ μᾶλλον ἐκ μεταμελείας συνεχώρει (44) εἶναι αἰε;

κζ'. Εἰ ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, ἐχαρίσατο δὲ ἡμῖν τὸ εἶναι ἡμᾶς, πῶς οὐ τὸν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἡμᾶς πληροῖ σκοπὸν ὁ Θεὸς ἀνακτιζὼν B ἡμᾶς εἰς ἀφθαρσίαν;

κη'. Κατὰ τοὺς πιστεύοντας τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρίσια καὶ ἀποθνήσχομεν καὶ ἀναζωοποιούμεθα· ἐκεῖνο μὲν τῇ τοῦ ἀνθρώπου παρακοῇ, τοῦτο δὲ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῇ. Παρ' οἷς οὖν ἄγνωστον τὸ αἷτιον τοῦ θανάτου, παρὰ τούτοις καὶ ὁ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου δημιουργὸς ἔστιν ἄγνωστος. Ἀγνοούντων δὲ αὐτῶν τὸ αἷτιον τοῦ θανάτου καὶ τὴν δημιουργὸν τῆς φύσεως ἀνθρώπου, πῶς οὐκ ἐξ ἀγνοίας λέγουσι τὸ μὴ εἶναι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

κθ'. Ἄλλο τὸ πάντῃ μὴ ὄν, καὶ ἄλλο τὸ τοιόνδε μὴ ὄν· οἷον ἄλλο τὸ τὴν ἀρχὴν μὴ γενέσθαι ἀνθρωπον, καὶ ἄλλο τὸ μετὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν φθαρῆναι. Καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τῷ Θεῷ ἔργον ἔργου ἐργωδέστερον, C πῶς οὐκ ἔστιν ἄλογον τὸ πιστεύειν μὲν Θεῷ ἐπὶ τῇ ποιήσει τῶν πάντῃ οὐκ ὄντων, ἀπιστεῖν δὲ αὐτῷ ἐπὶ τῇ μεταποιήσει τῶν φθαρέντων;

λ'. Εἰ, ὥσπερ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἀνθρωπον, ὁ ἀνθρωπος δυνάμει ἦν ἐν τοῖς στοιχείοις ἐξ ὧν γέγονεν, οὕτω καὶ μετὰ τὸ φθαρῆναι αὐτὸν, ἔστι δυνάμει ἐν τοῖς στοιχείοις, πῶς ἀπιστοῦσιν οἱ Ἕλληνες Θεῷ, ἐπαγγελιαμένῳ, ἀνιστᾶν τοὺς νεκροὺς, ὡς ἐπ' ἀδυνάτω πράγματι, τοῦ ἀνθρώπου δυνάμει ὄντος ἐν τοῖς στοιχείοις, ὥσπερ πάλαι κτιζομένου, οὕτως καὶ νῦν ἀνακτιζομένου;

λα'. Εἰ οὐκ ἡδύνατο ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἀφθάρτους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, δῆλον ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται. D Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔσχε δύναιμι τοῦτο ποιῆσαι ἡμᾶς ἀφθάρτους, καὶ οὐκ ἀπέβαλε ταύτην, πῶς οὐκ ἔστιν ἄλογον τὸ, ὡς ἐπ' ἀδυνάτῳ πράγματι πίστιν (45) Θεῷ ἐπαγγελιαμένῳ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἐγερθέντος ἐκ τῶν νεκρῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀφθαρτον ζωὴν, ἀφθάρτους ποιεῖν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους;

λδ'. Δυνάμει τὸ ζῶον ἐν τῷ σπέρματι τῇ φύσει· δυνάμει κλίνη ἐν τῷ ξύλῳ τῇ τέχνῃ· δυνάμει οἱ ἀνιστάμενοι ἐν τοῖς στοιχείοις τῷ Θεῷ. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔστιν ἀτοκον τὸ πιστεύειν μὲν τῇ φύσει τὰ

24. Si quæ ex elementis sunt, rursus elementa fiunt: num absurdum aut impossibile videtur ea denuo esse, quæ ex elementis facta sunt?

25. Si sub fine Deus non est, sed finis cujusque dominus est: quomodo ut homines fiant et corrumpantur dominus est, ut autem fiamus nec corrumpamur dominus non est?

26. Si Deus nos in incorruptibilitatem restituens ex pœnitentia, ut vultis, id facit: quomodo non potius ex pœnitentia ut semper simus non concedit?

27. Si Dei dona sine pœnitentia sunt, dedit autem nobis Deus ut essemus: quomodo primum de nobis consilium non adimplet, dum in incorruptibilitatem nos restituit?

28. Secundum eos, qui mortuorum resurrectionem credunt, justo Dei judicio et morimur et reviviscimus: ac illud quidem propter hominis inobedientiam, hoc vero propter hominis obedientiam. Quibus ergo mortis ignota causa est, iis et naturæ hominis conditor ignotus. Cum autem et mortis causam, et naturæ hominis conditorem ignorent, quomodo non tribuendum ignorationi, quod dicunt mortuorum resurrectionem non esse?

29. Aliud est omnino non esse et aliud tale non esse; velut aliud est hominem nullatenus fieri, et aliud, postquam factus est, corrumpi. Et quia non est Deo opus opere operosius: quomodo non a ratione alienum est Deo quidem, quod spectat ad eorum, quæ omnino non erant, creationem credere; quod autem ad eorum, quæ corrupta sunt, restitutionem, ei non credere?

30. Si, quemadmodum antequam fieret homo, potestate erat in elementis, ex quibus factus est, ita et postquam corruptus est, potestate est in elementis: quomodo Græci non credunt Deo, mortuos se resuscitaturum promittenti, quasi res sit impossibilis, cum homo, ut olim creandus, ita et nunc restituendus, potestate in elementis sit?

546 31. Si non potuit Deus ab initio homines incorruptibiles creare, perspicuum est ne nunc quidem posse. Sin ab initio ea fuit præditus potentia, ut nos crearet incorruptibiles, eamque non abiecit: quomodo non a ratione alienum, ut in re impossibili, Deo non credere pollicenti se ad similitudinem illius, quem ex mortuis ad incorruptibilem vitam resuscitavit, ceteros quoque homines incorruptibiles facturum?

32. Animans in semine potentia est naturæ: lectus in ligno potentia est arti: potentia resurgentes in elementis sunt Deo. At hoc si verum est, quomodo absurdum non est, credere naturæ in re-

(44) Συνεχώρει. Lego οὐ συνεχώρει, quia nimium major esset pœnitentiæ significatio in destruendo opere quam in restituendo.

(45) Πίστιν. Recte observat Sylburgius legendum ἀπιστεῖν.

bus naturalibus, et arti in rebus artificialibus, Deo autem non credere in divinis?

35. Divinae potestati nihil resistit. Si mare et terra mandato divino ea olim dedere quæ non acceperant: quomodo nunc non magis quæ accipere reddent, Deo mandante?

36. Si, ut neque natura e semine corrupto animantem procreare, neque ars e ligno corrupto lectum facere potest, ita nec Deus ex homine corrupto hominem incorruptibilem facere potest; demensa scilicet erit potentia Dei, ut naturæ et artis. Sed si hoc dictu absurdum est, absurdum profecto quoque erit Deo non credere, ex homine corrupto hominem ab eo fieri incorruptibilem.

37. Si, ut hominibus incredulis fieri non posse videtur ut sit resurrectio, ita impossibile Deo est efficere resurrectionem: nihil profecto homine hac in re præstat Deus. At si infinite præstat, ut profecto præstat, quomodo non absurdum Deo non credere illum ea facturum, quorum habet faciendorum potestatem?

38. Quos Deus supra naturam condere valet, eos non credere ab eo supra naturam restitui posse an non absurdum est?

39. Si quod non secundum naturam genitum est, illius incredibilis et impossibilis judicanda generatio: quomodo non etiam primi hominis, qui non secundum naturam genitus est, incredibilis erit et impossibilis creatio? Non potest enim homo ex homine gigni, nisi primus homo supra naturam genitus fuerit.

40. Nisi rursus fiam quod eram, quomodo accipiam virtutis aut vitii mercedem, quam in præsentis vita nactus non sum? Nam si non sit mortuorum resurrectio: quomodo æquales sibi invicem non erunt, et qui martyrii agones intulerunt et qui sustinuerunt? Quod si hoc iniquum est, quomodo non iniquum est non esse mortuorum resurrectionem; in qua sola evenire potest eorum, qui injuriam fecerunt, et eorum, qui passi sunt, discrimen pro honoris et pænæ discrimine?

41. Nisi quid fuerit homo et quid sit elabatur quodammodo Dei cognitioni eo mortuo, non repugnat ut iterum sit quod erat. Nam opera Dei nota illi sunt et possibilia: aut si non possibilia, certe nec nota.

42. Si præclarum est, nos esse in præsentis vita mortales, præclarius autem, nos esse in futura immortales, quomodo absurdum non est dictu, Deum efficere posse quod præclarum est, non vero posse quod præclarius?

43. Si non potest Deus mortale corpus efficere immortale: quomodo non erit mors Deo fortior, qui morti eripere non possit, quos illa sibi subjecit?

44. Si Deus potentia præditus est mortuorum vi-

φυσικά, καὶ τῇ τέχνῃ τὰ τεχνητὰ, ἀπιστεῖν δὲ θεῷ τὰ θεῖα;

λγ'. Τῇ θεῖα αὐθεντίᾳ οὐδὲν ἐστὶν ἀπειθές. Εἰ ἡ θάλασσα καὶ ἡ γῆ τῷ θεῷ προστάγματι πάσαι δέδωκεν ἃ οὐκ ἔλαβε, πῶς οὐ νῦν μᾶλλον δώσει ἃ ἔλαβε, προστάξαντος τοῦ Θεοῦ;

λδ'. Εἰ, ὥσπερ ἡ φύσις ἐκ τοῦ φθαρέντος σπέρματος οὐ δύναται ποιεῖν τὸ ζῶον, καὶ ἡ τέχνη ἐκ τοῦ φθαρέντος ξύλου οὐ δύναται ποιεῖν τὴν κλίνην, οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς δύναται ἐκ τοῦ φθαρέντος ἀνθρώπου ἀφθαρτον ποιεῖν ἄνθρωπον· ἔμμετρος ἄρα ἐστὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον λέγειν, ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἀπιστεῖν θεῷ ποιεῖν ἐκ τοῦ φθαρέντος ἀνθρώπου ἀφθαρτον ἄνθρωπον.

λε'. Εἰ, ὥσπερ ἀπίστοις ἀνθρώποις ἀδύνατον φαίνεται γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν, οὕτως ἀδύνατόν ἐστι τῷ θεῷ τὸ ποιεῖν τὴν ἀνάστασιν· οὐδὲν ἄρα κατὰ τοῦτο διαφέρει Θεὸς ἀνθρώπου. Εἰ δὲ ἀπειράκις διαφέρει, ὥσπερ οὖν καὶ διαφέρει, πῶς οὐκ ἐστὶν ἄτοπον τὸ ἀπιστεῖν θεῷ τὴν ποίησιν (46) ὧν ἔχει τοῦ ποιεῖν τὴν δύναμιν;

λς'. Ὡς ἰσχύει Θεὸς τὴν ὑπὲρ φύσιν ποίησιν, τούτων πῶς οὐκ ἐστὶν ἄτοπον τὸ ἀπιστεῖν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ φύσιν μεταποίησιν;

λζ'. Εἰ τὸ μὴ κατὰ φύσιν γινώμενον, τούτου ἀπίστον καὶ ἀδύνατον τὴν ποίησιν χρὴ ὑπολαμβάνειν, πῶς οὐκ ἐστὶ καὶ τοῦ πρώτου γεγονότος ἀνθρώπου ἀπίστος καὶ ἀδύνατος ἡ ποίησις, μὴ κατὰ φύσιν γεγεννημένου; Ἀδύνατον γὰρ γενέσθαι ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον κατὰ φύσιν, μὴ πρῶτον τοῦ ἀνθρώπου γινωμένου ὑπὲρ φύσιν.

λη'. Εἰ μὴ γίνομαι πάλιν ὅπερ ἦμην, πῶς ἀπολαμβάνω τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας τὰς ἀμοιβάς, ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἔτυχον; Εἰ γὰρ οὐ γίνεται τῶν νεκρῶν ἡ ἀνάστασις, πῶς οὐκ ἔσονται ἴσοι ἀλλήλοις οἱ τε δρῶντες τοὺς μαρτυρικοὺς ἀγῶνας καὶ οἱ ὑπομένοντες; Εἰ δὲ ἀδίκον τοῦτο, πῶς οὐκ ἀδίκον τὸ μὴ γίνεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἐν ᾗ μόνῃ ἐνδέχεται γίνεσθαι τῶν πεποιηκότων τὰ ἀδίκᾶ, καὶ τῶν ὑπομεμενηκότων τὴν διάκρισιν, κατὰ τὴν διαφορὰν τιμῆς τε καὶ τιμωρίας;

λθ'. Εἰ τὸ τί ἦν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐστὶ, πῶς προεχώρησεν ἀποθανὼν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, οὐκ ἀπέστη τὸ εἶναι αὐτὸν πάλιν ὃ ἦν. Τὰ γὰρ ἔργα τοῦ Θεοῦ, γνωστὰ αὐτῷ καὶ δυνατὰ· καὶ εἰ μὴ δυνατὰ αὐτῷ, οὐδὲ γνωστὰ αὐτῷ.

μ'. Εἰ καλὸν μὲν τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι θνητοὺς, κάλλιον δὲ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀθανάτους ἐν τῷ μέλλοντι· πῶς οὐκ ἐστὶν ἄτοπον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν δυνατόν μὲν πρὸς ποίησιν τοῦ καλοῦ, ἀδύνατον δὲ πρὸς ποίησιν τοῦ καλλίονος;

μα'. Εἰ ἀδύνατον τῷ θεῷ τὸ θνητὸν σῶμα ποιῆσαι ἀθάνατον, πῶς οὐκ ἐστὶ ὁ θάνατος ἰσχυρότερος τοῦ Θεοῦ, ἐξ αὐτοῦ μὴ δυναμένου ῥύσασθαι τοὺς αὐτῷ ὑποκειμένους;

μβ'. Εἰ ὁ Θεὸς ἔχει δύναμιν ζωοποιτικὴν τῶν τε-

κρῶν, πῶς οὐκ εἰσὶν ἐπιτήδαιοι πρὸς ἀνάστασιν οἱ ἀνιστάμενοι; τοῦ Θεοῦ δὲ πρὸς τὸ ἀνιστᾶν τοὺς νεκροὺς δυνατοῦ ὑπάρχοντος, καὶ τῶν ἀνισταμένων ἐπιτηδείων πρὸς τὸ ἀνίστασθαι ὑπαρχόντων, ποίαν ἔχει χώραν ἡ ἀπιστία τῶν ἀπιστούντων τὴν ἀνάστασιν;

μγ'. Εἰ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἡμᾶς δεσπόζει Θεός, πῶς οὐκ ἔσται ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτοῦ δεσποτείας τὸ γίνεσθαι ἡμᾶς ἀθανάτους; Εἰ δὲ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς ἀθανάτους, ἐξωθεν τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας καθέστηκε, πῶς οὐκ ἔσται Θεός τοῦ μὴ εἶναι ἡμᾶς μὴ δεσπόζων;

μδ'. Εἰ ἦν ἔχουσι φύσιν τὰ ἀθάνατα καὶ τὰ θνητὰ, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἔχουσι βουλήσεως, πῶς οὐκ ἔστι δυνατόν τὸ ἀθανατίζεισθαι τοὺς νεκροὺς βουληθέντος τοῦ Θεοῦ;

με'. Ὡς τὰ ἀνθιστάμενα ἀσθενεῖ, τούτων ἡ σύστασις βεβαία. Ἀλλ' εἰ, παντὶ ἀντιστάσεως τρόπον χρημένοι οἱ Ἕλληνες πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ τῆς ἀναστάσεως δόγματος, ἀναιρεῖν τοῦτο οὐκ ἴσχυσαν, τῇ τοῦ ποιούντος τὴν ἀνάστασιν Θεοῦ δυνάμει ἀσάλευτον ἐν ταῖς πολυτρόποις ἀντιστάσεσι φυλαττόμενον τὸ λόγμα· κατὰ τί ἀπίστος τῶν νεκρῶν ἡ ἀνάστασις, τοῦ περὶ ταύτης δόγματος μήτε ὑπὸ χειρῶν μήτε ὑπὸ γλώσσης σαλευομένου;

μς'. Εἰ μέγιστόν ἐστι δαῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀηττήτου καὶ ἀπεριγράπτου δυνάμεως τὸ εἶναι (47) πάντων τῶν ἀνθρώπων ζώντων τε καὶ νεκρῶν τὰς τε ἰδέας καὶ τὰς πράξεις ἀγαθὰς τε καὶ φαύλας· πῶς οὐκ ἔστι τῶν νεκρῶν ἡ ἀνάστασις ἀποδείξις τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπεριγράπτου δυνάμεως τε καὶ γνώσεως, δι' ἧς εἰς τὸ εἶναι πάλιν ἀποκαθιστᾶ τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔσται ἀποστερῶν τὸν Θεὸν τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως ὁ ἀποστερῶν τοὺς νεκροὺς τῆς ἀναστάσεως;

μζ'. Εἰ ἐλπίσαντες Ἕλληνες ἀναιρεῖν διὰ τῆς οικείας ἀντιστάσεως τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα, ἀπέτυχον τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἔσονται ἀποτυχόντες πάλιν τῆς ἐλπίδος, ἐλπίζοντες πάλιν μὴ ἔσεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

μη'. Ἐχρῆν τοὺς Ἕλληνας, μαχεσαμένους κατὰ τοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγματος, ἢ μὴ ἡττᾶσθαι ἐν τῇ μάχῃ, ἢ, ἡττηθέντας, μὴ ἀπιστεῖν τὴν ἀνάστασιν. Εἰ δὲ μὴ γε, ἔσται αὐτῶν ἡ πρώτη ματαιοπονία ἐλεγχος τῆς ἀλόγου αὐτῶν ἀπιστίας.

(47) Τὸ εἶναι. Legendum videtur τὸ εἰδέναι, atque ita legebat Langus.

A villicatrice: quomodo resurgentes ad resurrectionem rapti non sunt? Porro cum Deus ad excitandos mortuos potens, et resurgentes ad resurgendum appositum sin': quid habet loci eorum incredulitas, qui resurrectionem non credunt?

43. Si penes Deum situm est, ut simus et non simus, quomodo penes eum situm non erit, ut simus immortales? Sin ut simus immortales extra Dei potestatem situm est, quomodo non Deus minime dominus erit, ut non simus?

44. Si, quam habent immortalia et mortalia naturam, eam ex voluntate Dei habent: quomodo fieri non possit ut mortui immortales fiant, Deo volente?

45. Quibus opponuntur infirma, eorum valida asseveratio. Sed si omni impugnandi modo utentes Græci ad evertendam resurrectionis doctrinam, evertere illam non valuerunt, quia Dei, qui resurrectionem facit, potestate inconcussa in variis oppugnationibus servata est: cur incredibilis sit mortuorum resurrectio, cum doctrina, quæ illam asserit, nec manibus nec lingua concussa fuerit?

46. Si maximum est Dei insuperabilis et incircumscriptæ potentiae signum, quod omnium hominum, vivorum et mortuorum, norit formas et actiones bonas et malas, quomodo mortuorum resurrectio, Dei incircumscriptæ potentiae et scientiae demonstratio non est, per quam denuo ut homines sint, restituit? At si res ita se habet: quomodo Deum demonstratione ejusmodi non defraudat, qui resurrectione mortuos defraudat?

47. Si Græci, dum sperant se argumentis suis resurrectionis doctrinam eversuros, spe exciderunt, quomodo non rursum spe excident, dum rursum sperant nullam fore mortuorum resurrectionem?

48. Oportebat ut Græci, dum resurrectionis doctrinam oppugnant, vel non vincerentur in pugna, vel victi resurrectionem non rejicerent; sin minus, primi eorum laboris inanitas argumentum est eorum incredulitatis a ratione alienæ.

ADMONITIO

In Confutationem quorundam Aristotelis Dogmatum.

548 Non longa opus est oratione, ut hoc opus eidem scriptori adjudicetur, cui superiores tum ad orthodoxos, tum Christianorum ad Græcos, et Græcorum ad Christianos quæstiones tribuimus. Idem prorsus stylus, iidem nominativi, sive accusativi absoluti, ut videre est n. 2, 28, 45, 57, ac initio Præfationis, eadem disputandi ratio in his omnibus scriptis ac eadem sententiæ.

In Præfatione, quæ dogmatum Aristotelicorum confutationi præfixa est miracula vocantur « divina opera, » ut in Responsione ad Quæst. 100 Orthodox. Quæ de generis cujusque principibus ibidem dicuntur, similia sunt iis quæ in Resp. ad Quæst. 4½ Orthodox. habemus. Cælum et cælestia incorruptibilia esse docet eodem